

İNGİLİZ OKULU'NUN ULUSLARARASI İLİŞKİLERDEKİ KURAMSAL KONUMU: MARKSİST BİR ELEŞTİREL OKUMA

Güner ÖZKAN*

Elif Şimşek ÖZKAN **

ÖZ

Ana-akım Uluslararası İlişkiler Kuramları'na, iki ucunu birleştirecek bir orta yol vadeden İngiliz Okulu, "uluslararası toplum" kavramını; kuramsal tartışmalara taşıyarak, Uluslararası İlişkiler'e bir içebakış sağlamayı hedeflemektedir. İngiliz Okulu'nun bu vaadi, ana-akım Uluslararası İlişkiler'den İngiliz Okulu'nu hedef alan eleştirileri sınırlamaktadır. Bu çalışma İngiliz Okulu'na yönelik eleştirilerin bu sınırlarının, Marksist bir okuma yöntemiyle aşılabileceğini öne sürmektedir. Bu argüman doğrultusunda çalışma; iktisadi, sosyolojik ve felsefi bir kuram olmanın yanında bir eleştirel okuma yöntemi olarak Marksizm'in; bilginin kim tarafından ve ne için üretildiği ile hangi amaçlara hizmet ettiği hususlarındaki soruları çerçevesinde İngiliz Okulu'nun özgün argümanlarını ve Uluslararası İlişkiler'deki kuramsal konumunu eleştirel biçimde sorgulamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kavramlar: İngiliz Okulu, Marksist Eleştirel Okuma, Uluslararası Toplum.

* Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, gunerozkan005@yahoo.com, <https://orcid.org/0000-0003-1931-5910>

** Dr. Öğretim Üyesi, Erciyes Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, elifsimsek@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2742-5263>

Makalenin gönderilme tarihi: 3 Temmuz 2020

Kabul tarihi: 29 Eylül 2020

THEORETICAL POSITION OF ENGLISH SCHOOL IN INTERNATIONAL RELATIONS: A MARXIST CRITICAL READING

ABSTRACT

Promising the “middle ground” between the two poles of the Mainstream Theories of International Relations, the English School seeks to provide an insight to the International Relations, bringing the “international society” to the theoretical debates. Since the promise of the English School limits the criticism of the capacities of the Mainstream Theories of International Relations, the work argues that the Marxist method of critical reading can help overcome the limits of the criticisms directed towards the English School. To prove its argument, this work aims at critically inquiring the unique arguments and theoretical position of the English School in International Relations through the questions of Marxism, as being not only an economical, sociological and philosophical theory but also a method of critical reading, on the knowledge that is produced by whom and for whom, and for what purposes.

Keywords English School, Marxist Critical Reading, International Society

GİRİŞ

Uluslararası İlişkiler,¹ kendisini anlamlandırmaya, açıklamaya ya da tanımlamaya çalışan farklı kuramlara ve yöntemlere bir rekabet uzamı (space) sağlamaktadır. Bu yarışmacı uzamda Uluslararası İlişkiler’in farklı kuram ve yöntemleri hem “kendi doğrularını, bilimin gerçeğine hâkim kılmayı” hem de literatüre “yeni bir tür okuma ya da çözümleme olanağı sunmayı” amaçlamaktadır (Bensaid, 2011, s.172). Bu doğrultuda, kendi doğrularını, Uluslararası İlişkiler’e hâkim gerçeklik kılmayı amaçlayan bir kuramın kendi içebakışının bu niteliği yadsınmamaktadır. Ancak bir kuramın kendi içebakışının eleştirel niteliğinin, kuram içi eleştirilerin kuram ile aynı okuma yöntemini kullanmaları hasebiyle, eleştirel kapasite ve güç açısından göreceli olarak sınırlı olduğu aşikârdır. Farklı kuramsal perspektiflere içkin münhasır okuma yöntemleriyle, bu sınırlar aşılabilecektir. Böylece kuramlar arası eleştiri hem Uluslararası İlişkiler’in hem de kuramlarının zenginleşmesine daha fazla katkı sağlayabilecektir. Fakat kuram içi eleştirel içebakışların kapasitesini sınırlayan etkenler, bir kuramın savunduğu argümanların biri ya da bir kısmını paylaşan ya da benzer varsayımlarda birleşen kuramların karşılıklı eleştirileri söz konusu

¹ “Uluslararası İlişkiler,” Sosyal Bilimler içinde uzmanlık gerektiren bir akademik alan ve aynı zamanda da ulusların arasındaki ilişkiler anlamlarına gelmektedir. Bu çalışmada, iki anlam arasındaki farkı işaret etmek için ilk anlama gelecek şekilde kullanımlarda, genel kullanım takip edilerek, ilk harfleri büyük olarak yazılmaktadır.

olduğunda da benzer şekilde gündeme gelebilmekte ve okuma yönteminin eleştiri kapasitesini sınırlamaktadır. Neo-realizm ve Neo-liberalizm; aralarındaki rekabete ve Neo-realizm'in kurucusu, Waltz'un (1986) altını çizdiği "büyük farklılıklarına" rağmen bu duruma bir örnek teşkil etmektedir: Ana-akım Uluslararası İlişkiler'in iki ucu olarak nitelendirilen bu iki kuram, aralarındaki benzerlikler nedeniyle, "neo-neo sentez" oluşturdukları gerekçesiyle güçlü biçimde eleştirilmektelerdir (Wæver, 1996, s. 151-154). Dolayısıyla bu benzerlikler kuramların karşılıklı eleştirilerinin de sınırlarını oluşturmaktadır.

Uluslararası İlişkiler'e hâkim kuramlar kadar destekçisi söz konusu olmasa da İngiliz Okulu, özellikle kurucu çalışmalarında bu Okul'un münhasır argümanlarının bir bölümüne atıfla temel argümanlarını oluşturan İnşacı Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı'nın (Constructivism) literatürdeki yükselişiyle, daha fazla tartışılan bir yaklaşım halini almaktadır. Literatür görünürlüğü ile Uluslararası İlişkiler'in yeni ana-akım yaklaşımı olarak kabul edilen İnşacılık ile anılan paydaşlıkların yanında Okul, kendisini Realist ve Liberal kökenli kuramlar arasında "orta yol" olarak konumlandırarak, ikisinden de fazla uzaklaşmadığına işaret etmektedir. İngiliz Okulu, Uluslararası İlişkiler'in, kendisinin de aralarında yer aldığı üç gelenek çerçevesinde açıklanacağını iddia ederek, bu iki kurama; onlarla eşit kapasitede üçüncü bir alternatif oluşturduğunu savunmaktadır.

Okul, devletleri Uluslararası İlişkiler'in ana aktörleri olarak kabul etmekte, devletlerin aralarında devam eden ilişki biçiminde; birinin, diğersinin kararlarını yeterince etkileyebildiği sürece bir devletler sisteminin söz konusu olduğuna işaret etmekte, anarşik² bir uluslararası sistemde yer alan devletlerin, ortak kuralları olan bir uluslararası toplum içinde varlıklarını devam ettirdiklerini savunmaktadır. Böylece kendisinin, Uluslararası İlişkiler'in diğer teorilerinden farklılaştığını iddia etmesine rağmen, Uluslararası İlişkiler'in geleneksel ve yeni ana-akımlarının kuramsal sınırlarının dışına taşmamaktadır.

İngiliz Okulu'nun kuramsal pozisyonu, ana-akım ile arasındaki mesafeyi; diğerslerinin yanında, özellikle odak, söylem, özgün argüman açılarından belirsizleştirmektedir. Okul'un, ana-akım Uluslararası İlişkiler Kuramları'na bağlı kalan bir teorik eleştiri çerçevesinde incelenmesini olanaksız kılmamakta, ancak okuma yönteminin eleştiri gücünü, bir kerteye kadar sınırlamaktadır. Fakat bu kısıtlılıklara rağmen, literatürde; İngiliz Okulu'nun özgün argümanlarını esas kabul ederek Uluslararası İlişkiler'deki kuramsal pozisyonunu tartışan veya ana-akım Uluslararası İlişkiler'e göre münhasır kuramsal yerini incelemeyi hedefleyen birçok çalışma söz konusu olmaktadır (Brown, 2000; Buzan, 2001, 2004; Dunne, 1998; Jackson, 2009; Linklater, 2010; Little, 2000; Suganami, 2011). Buna ilaveten Uluslararası İlişkiler

² Bu metinde anarşi, bir politik felsefe olan anarşizmden farklı olarak, Uluslararası İlişkiler'de sistemin, devletlerin "kendini kurtarma" davranışına (self-help) kaynaklık eden özelliğini işaret eden Uluslararası İlişkiler terimi anlamıyla kullanılmıştır.

literatüründe, İngiliz Okulu ile benzer argümanlara sahip olduğu düşünülen ya da Okul'un bazı argüman ve kavramlarını çıkış noktası olarak değerlendiren farklı yaklaşımlar ile İngiliz Okulu'nu karşılaştırmalı olarak ele alan eserler ve incelemeler yer almaktadır (Reus-Smit, 2002; Wæver, 1999). Ancak bu çalışmalar, kuramsal bir alternatif oluşturduğu iddiasına sahip olan İngiliz Okulu'nun özgün argümanlarını ve Uluslararası İlişkiler Kuramları'nın içindeki konumuna yönelik eleştirel bakış açısını, İngiliz Okulu'nu, diğerleri arasında, kendisini konumlandığı orta yol ve Okul'un bazı argümanlarını kerteriz alan ya da kendisine aktaran münhasır kavramlara bağlı olarak sınırlanmaktadır. Bu da Okul'un kuramsal argümanları ve söylemleri ile benzerlik, yakınlık ya da paralellik hususlarında temkinli mesafesini koruyan kuram ya da yaklaşımların çerçevesine içkin bir eleştirel okumaya olan ihtiyaca işaret etmektedir. Bu noktada, Gallie'nin (2000), “yüzyıllardır devam eden baskıdan devrimci araçlarla özgürleşen insanlığın bakış açısından yola çıkan felsefi, ekonomik, sosyolojik ve politik bir teori” olarak anlamlandırıldığı Marksizm, bu tanımının dışında aynı zamanda da eleştirel bir okuma yönteminin kendisi olması münasebetiyle ön plana çıkmaktadır.

Marksizm'in Uluslararası İlişkiler ile ilişkisi “dışlamadan, sınırlı tanımaya” uzanmaktadır (Uzgel ve Bedirhanoglu, 2015, s. 105-130). Marksizm, uluslararası düzeyde ekonomik etkenlere odaklanmaktadır. Bu odak, Uluslararası İlişkiler'in; siyasal, ideolojik ve güvenlik önceliklerini açıklamaya yönelik özellikli bir ilgisinin olmamasını da beraberinde getirmektedir (Halliday, 2000, s. 1186). Ancak Lenin'in çalışmalarıyla Uluslararası İlişkiler'e yönelik doğrudan bir anlatıyı oluşturmaya başlayan Marksizm'in Uluslararası İlişkiler ile arasındaki anılan mesafesi; egemenlik, müdahale (karışma: interference), güç dengesi, jeopolitik mücadele gibi dünya siyasetindeki temel tartışmalardan bilinçli olarak uzak durduğunu göstermektedir (Halliday, 2000, s. 1093).

Marksizm, bir “okuma yöntemi” olarak kıymetlendirildiğinde, bir kuramı, “nesnesi ve söyleminin özgün farklılığı” ile kuramın “neye hizmet ettiği” sorularının yanıtlarını da arayarak, sorgulayan eleştirel bir okuma yöntemidir (Althusser, 2007, s. 23): Klasik Marksizm'in ortaya koyduğu eleştirel okuma biçimine sadık kalma eğilimi, “Marx'tan sonra aynı başlangıç noktasından başka ortak yönleri kalmayan Marksizmleri” bir arada tutan nadir hususların başında yer almaktadır (Althusser, 2007, s. 21).

Kapital'in kendisinin dahi “mülksüzleştirilenleri mülksüzleştirmeye” yönelik bir okuma olduğunu savunan Althusser (2007), sosyal bilimlerde “masum okumanın olanaklı olmadığı” altını çizmektedir. Cox (1981) ise bu olanaksızlığın farkındalığıyla “her teorisinin bir amaca hizmet ettiğini” savunmaktadır. Anılan amaçlar arasındaki farklılıklar ve benzerlikler ile başlı başına teorisinin açıklamaya çalıştığı “gerçeklik,” bizatihi İngiliz Okulu'nun temsilcileri arasında yer alan Yurdusev'in (2000) ifadesiyle “genelleştirme yapan teori ve teorisyen tarafından inşa edilmektedir.” Bu ise “bir dünyayı

aktaran birçok kuramın “eş zamanlı varlığı”nı olanaklı hale getirmektedir (Walt, 1998, s. 29-32).

Bu çalışmanın temel amacını Okul ile gerçeği anlamlandırma açısından herhangi bir rekabete lüzum duymayan ve amacını baştan sarahaten belirginleştirmiş Marksist bir okuma ile Okul'un “nesnesinin ve söyleminin özgün farklılığını” ve “hizmet ettiği amacı” sorgulayarak tartışılması oluşturmaktadır. Bu bağlamda, İngiliz Okulu'nun temel argümanlarını ve Uluslararası İlişkiler'deki kuramsal konumunu Marksizm ile yeniden okumayı amaçlayan bu çalışmada İngiliz Okulu'nun odaklandığı ve odaklanmadığı sorunların, Marksizm'in münhasır bakış açısına bağlı kalınarak, tarihsel dinamikleriyle birlikte ele alınması planlanmaktadır.

Belirlenen amacının sınırları dahilinde bu çalışmanın ilk bölümünde sırasıyla İngiliz Okulu'nun özgün argümanları ve Uluslararası İlişkiler'deki kuramsal konumunun tespit edilmesi planlanmaktadır. İkinci bölümde ise Marksizm'in ilgi alanları arasında yer alan argümanlar kadar Marksist Literatür'ün ilgi alanının dışında kalanların da incelenmesi hedeflenmektedir. Son olarak İngiliz Okulu'nun Uluslararası İlişkiler'deki konumunun, Marksist okuma yöntemi ile bilginin kimin tarafından ve hangi amaçlarla üretildiği ve kuramın neye hizmet ediyor olabileceği sorularına da yanıt aranmak suretiyle incelenmesi amaçlanmaktadır.

I. İNGİLİZ OKULU'NUN KURAMSAL VAATLERİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİ

Uluslararası İlişkiler'in İngiliz Okulu, temsilcileri tarafından öncelikli olarak bir “uluslararası toplum” kuramı olarak tanımlanmaktadır (Dunne, 1998; Wight, 1987). Kurucu akademik danışmanlar ve öğrencileri ile İngiliz Uluslararası Siyaset Teorisi Komitesi'nin birikimleri üzerinden yükselmekte ve ikinci nesil çalışmalarının özellikle uluslararası güvenlik alanına katkılarıyla, 1990'lardan itibaren Uluslararası İlişkiler'de giderek artan sıklıkta başvurulan bir ekol halini almaktadır.³ Bu ekol, Uluslararası İlişkiler üzerine İngiliz düşünce sistemini gösteren bir okul ya da karşılaştırmalı siyaset hususuna odaklanan bir akıma işaret etmemektedir (Suganami, 2011, s. 31). Temsilcilerinin tamamının Birleşik Krallık vatandaşı olmasına ya da kendilerini bu şekilde tanımlamalarına atıfla, kurucularının oydaşısı ile belirlenmiş bir kuram ismi değildir. Bu etiket başlık ile tanınması, Johns'un (1981) eleştirel biçimde kurucu temsilcilerine hitaben kullandığı genelleştirmeden kaynaklanmaktadır.

Kurulduğu dönemde ana-akım Uluslararası İlişkiler'in lokomotif kuramları olan Neo-realist ve Neo-liberal çalışmalara bir orta yol vaat ederek, ayırt edilen yenilikte bir bakış açısı sunduğunu savunmaktadır. Uluslararası

³ Bu çalışmanın odağının dışında kaldığı için Kopenhag Okulu'na değinilmemiştir. (Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Buzan, 1991; Buzan, Wæver ve Wilde, 1998).

İlişkiler'in, Realizm (Gerçekçilik: Realism), Rasyonalizm (Akılcılık: Rationalism) ve Devrimcilik (Revolutionism) olarak tanımlanan üç gelenek çerçevesinde açıklanması gerektiğine işaret etmektedir. Bu trialektikte, Realizmin; uluslararası sistemi, Rasyonalizmin; uluslararası toplumu ve Devrimci Geleneğin, dünya toplumunu anlamlandırdığını savunmaktadır (Little, 2009, s. 89). Uluslararası İlişkiler'e üzerinde oydattıkları en fazla sekiz münhasır argüman etrafında yenilikçi vaatler sunan çalışmalara çatı teşkil etmektedir.

A. İNGİLİZ OKULUNUN ÖZGÜN ARGÜMANLARI

Tarih, sosyoloji ve benzeri sosyal bilim dallarıyla temasla oluşturulan *uluslararası toplum*, çalışmaların özgün argümanları arasında ilk sırada yer almaktadır (Linklater, 2010, s. 1-13). Uluslararası toplum, "açık ve sınırları belirsiz" şekilde tanımlanan devletler sisteminin içinde konumlandırılmaktadır (Wight, 1977, s. 22). Bu toplumun üyeleri olarak nitelendirilen devletler, "ortak amaçların gerçekleştirilmesine yönelik alışkanlık ve pratikleri" oluşturan ve bunların sürdürülmesini sağlayan birimler olarak değerlendirilmektedir (Bull, 1992; Buzan, 2001). Toplumun ortak çıkarları ve değerlerini benimsediği varsayılan devletlerin, birbiriyle ilişkilerinde, kendilerini kısıtlayan kurallara riayet ettikleri sürece, ilişki kurdukları diğer devletlerin ve hatta örgütlerin karar alma süreçlerini etkileyebildikleri öne sürülmektedir (Bull, 1992, s. 13).

Çalışmalar, "uluslararası toplum"un yanında "uluslararası sistem" ve "dünya toplumu"nun da ilave iki analiz kategorisini oluşturduğuna değinmektedir (Little, 2000, s. 395-422): Bunların arasında, uluslararası sistem, "iki ya da daha fazla devletin, bir diğerini sürekli etkileme yeteneğine sahip olduğu düzen" olarak tanımlanmaktadır (Buzan ve Little, 2000, s. 349-369). Uluslararası sistemlerin, "dünya tarihi boyunca insan topluluklarının aralarındaki ilişkilerin tarihsel evrimiyle" belirlendiğini savunmaktadırlar (Buzan ve Little, 2000). Devletlerin hareketlerini, diğer devletlerin davranışlarını göz önünde bulundurarak düzenlemelerini öne sürerek, bunun aralarındaki ilişki biçimlerini daha istikrarlı hale getirdiğine işaret edilmektedir (Bull, 1992, s. 9-10).

Dünya toplumunun, "uluslararası toplumun, dünyanın geriye kalanını kapsayacak şekilde genişlemesiyle ortaya çıkacağı" öngörülen bir kategori olarak ilk kez Bull (1992) tarafından "oluşum halinde bir analiz düzeyi" olarak kavramsallaştırılmaktadır. Ancak Bull'un 1977'deki bu tanımlamasından neredeyse çeyrek asır sonra Okul'un ikinci nesil çalışmalarında da dünya toplumunun, hala oluşum halinde olduğu vurgulanmaya devam edilmektedir (Brown, 2001, s. 423-441). Birinci ve ikinci nesil çalışmalar; "her şeyden önce, uluslararası toplum ve dünya toplumu arasındaki ilişki biçimine atfedilen önem hususunda birleşmektedir (Buzan, 2001, s. 471). Uluslararası sistem ve dünya toplumu yerine uluslararası topluma odaklanan Okul, uluslararası toplumu, analiz düzeyi olarak kabul etmektedir.

Çalışmalar, ikinci olarak, *devleti* uluslararası toplumun üyesi ve düzenleyicisi olarak kabul etmekte, devlete diğer uluslararası ilişkiler aktörleri arasında öncelikli bir konum atfetmektedir. “Hem güvenliklerini sağlamayı hem de hayatta kalmayı (survive) amaçlayan devletler, ortak çıkarlar ve değerler çerçevesinde kendilerini sınırlayan, ya da sınırladığını öngördükleri ortak kurallar ve kurumların oluşturduğu uluslararası toplumda, birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen birimler” olarak anlamlandırılmaktadır (Brown, 2000, s. 91-102).

Temsilciler, “devletlerin kuvvet kullanımının kontrolü”, “diğer devletlerin egemenliklerine saygı” ve “içişlerine müdahale etmeme” (karışmama: non-interference) ilkelerine riayet etmeye ve “andlaşmaların korunmasına” (ahde vefa: pacta sunt servanda) yönelik genel ilgileri olduğunu savunmakta ve devletlerin bu eğilimlerinin *süreklilik* gösterdiğini öne sürmektedirler (Brown, 2000, s. 91-102). Ancak bu, kesintisizlik şartına bağlı bir süreklilik değil, “gözlemciye göre sürekli ya da sistemli olan; sürekli olduğu düşünülen” bir devamlılık hali olarak tanımlanmaktadır (Wight, 1977, s. 22). Devletlerin arasında gözlemci açısından sürekli olduğu düşünülen iletişimin olmadığı durumlarda ise; bir uluslararası sistemden bahsedilemeyeceğini öne sürmektedirler. Devletlerin süreklilik gösteren ilişkilerinin, ileri düzeyde bir iletişim haline dönüşerek, bir taraftan uluslararası toplumun, diğer taraftan uluslararası normlar ve kuralların inşasını beraberinde getireceğini savunmaktadırlar.

Çalışmalar, devletlerin üyesi oldukları uluslararası toplumun ortak kurallarına ve normlarına riayet ettiklerinin altını çizmektedir. Bu da dördüncü olarak, bu toplumun bir *düzenliliği* olduğuna işaret etmektedir (Bull, 1992, s. 20-22). Bu bağlamda, örneğin, savaş; çalışmaların dördüncü argümanının etrafında şekillendiği düzene, bir istisna teşkil etmemektedir. Barış dönemindeki ilişkileri düzenleyen diplomatik kurallar gibi, savaşı düzenleyen insancıl hukuk kuralları ve hatta Bull'un (1992) tabiriyle “savaş esnasında diplomatik kanalların bir şekilde açık kalması” savaşın kurallarla bağlı olduğunu göstermektedir. Savaş ve barış durumlarının her ikisinin de münhasır düzenlerinin olduğunun altını çizen Linklater (2012) da anılan kurallaşmaların; “uluslararası toplumun düzenleyici ilkeler üzerine yükseldiğinin” altını çizdiğini savunmaktadır. Bull (1992) bu düzeni, “keyfi şiddete karşı üyelerin güvenliğinin ve mülkiyet hakkının korunması ve ahde vefa gibi toplumun temel sosyal amaçlarının gerçekleştirilmesini sağlayan eylem biçimi ya da bunların devamına yönelik eğilim” olarak tanımlamaktadır. Devletler ve özellikle aralarındaki büyük güçlerin, düzenin korunmasına yönelik ortak ilgileri olduğunu savunan Linklater (2010), uluslararası toplumda şiddet düzeyinin şaşırtıcı derecede düşük olmasının, ancak bu eğilimle açıklanabileceğine işaret etmekte ve düzenin son kertede, daha adil bir dünya için gerekli ön koşul olarak kabul edildiğinin altını çizmektedir.

Sadece büyük devletlerin uzlaşısına dayalı bir uluslararası toplumun ve bu toplumun başat olduğu bir uluslararası sistemin, süreklilik göstermeyeceğini savunan Bull (1992), uluslararası toplumun düzeninin bütün üyelerin ihtiyaçlarına cevap vermesi gerektiğinin altını çizmektedir. Bull'un bu ihtiyaçlar üzerindeki vurgusu, temsilcilerin değişim olasılığını göz ardı etmediğine işaret etmektedir. Dolayısıyla çalışmalar, beşinci olarak, *değişim* olasılığının göz ardı edilmemesi hususunda birleşmektedir. Uluslararası toplumun nasıl değiştiği, Watson'un (1992) çalışmalarında "uluslararası toplumun evrimiyle", ne şekilde değiştiği ise Bull'un (1984) geç dönem çalışmalarında, "ihtiyaçların; uluslararası toplumun genişleyerek karşılanmasıyla" açıklanmaktadır.

Linnklater (2010), Bull ve Watson'ın, uluslararası toplumun genişlemeye devam etmesini, Batılı olmayan toplumların "Uluslararası İlişkiler'in Avrupalı ilkelerine uyma istekleri" ile temellendirmektedir (Linnklater, 2010, s. 6). Ancak, Bull'un (1976) "özgün bir toplum türü" olarak tanımladığı uluslararası toplumun yeni üyelerle genişlemesi, Watson (1982) tarafından "medenileştirme süreci" olarak anlamlandırılmaktadır. Burada; medenileştirme süreci, "medeniyetin süreç içinde değişen ilkelerinin yeniden oluşturulması" anlamına gelmektedir. Bu ilkeler, Gong'un (1984a) altını çizdiği üzere, "uluslararası toplumu düzenlemeye yardımcı mekanizma olan medeniyet standartlarını" oluşturmaktadır.

Çalışmalar, belirli bir süre zarfında uluslararası toplumun üyeleri arasında kabul gören geçerli hale gelen medeniyet standartlarının, diğerleri arasında teamüller (yapılageliş) ve teamüllerin kodifikasyonu ile oluştuğu savunulan uluslararası hukuka, normatif bir taban sunduğuna işaret etmektedir. Dolayısıyla Okul, "uluslararası siyaset ve uluslararası hukuku birlikte ele alma" eğilimi göstermektedir (Manning, 1975). Ancak Okul'un "insan hakları"nın güncel medeniyet standartları arasında yer alıp almadığı hususunda bir dil birliği olduğundan bahsedilememektedir (Donnelly, 1998, s. 1-23). Çalışmalarda, insan haklarının bu standartlar arasında yer almaması, uluslararası toplumun yeteri sayıdaki üyesinin bu hususta hemfikir olmamasıyla ilişkilendirilmektedir. Fakat Avrupalı ya da Batılı olmayan devletlerin, uluslararası toplumun bir üyesi olmak için uymaları gereken kuralları belirleyen unsurların "medeniyet standartlarını" oluşturduğu hususunda kesin bir uzlaşma söz konusudur (Gong, 1984b, s. 171-183).

Avrupalı olmayan devletler ve özellikle XX. yüzyılın ortalarına doğru Asya ve Afrika'da kurulan devletler başta olmak üzere uluslararası toplumun yeni katılımcılarının, kendi aralarındaki ilişkileri düzenleyecek, önceden verili özgün kurallarının olmaması; uluslararası toplumun hâlihazırdaki kurallarına uyum sağlamalarının gerekçesi olarak kabul edilmektedir. Anılan kabul XX. yüzyılın sonunda Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nden (SSCB) ayrılanlar, eski Varşova Paktı Üyeleri arasında yer alan devletler ve diğer

benzeri devletler ile bu devletlerin bölünmeleriyle oluşan yeni devletler için de geçerliliğini korumaktadır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Batılı değerlerin zaferi olarak nitelendirildiği için, bu devletler topluluğunun kurallarını, uluslararası toplumun hepsine şümul olarak değerlendirilmiştir. Bu topluma yeni katılan devletlerin bir bölümü, “yeni dünya düzeni”nin medeniyet standartlarına ivedilikle, siyasi ve iktisadi transformasyon süreçleri dolayımında uyum sağlamaya başlamışlardır. Anılan devletlerin, Soğuk Savaş'ın kurumlarının ortadan kalkarak, yeni dünya düzeninde varlık göstermeye devam eden ya da yeni oluşmaya başlayan kural, kuruluş ve kurumlara uyum sağlama eğilimi, “uluslararası toplumun yeni üyelerle genişlediği” anlamına gelmiştir: Bu genişleme, daha önceki örnekleri değerlendiren Bull ve Watson'un (1984) ifadeleriyle, yeni katılımcıların, modernitenin “uluslararası hukuka, diplomatik ve yönetsel kurumlara dayanan” kozmopolitan kültürünü kabul ettikleri anlamına gelmiştir. Fakat uluslararası toplumun, yeni katılımcılar ile genişlemesi, her zaman yeni gelenlerin, medeniyet standartlarını, bir bütün olarak kabul ettikleri anlamına gelmemiştir.

Uluslararası toplumun yeni katılımcılarla genişlemesi, bir taraftan toplumun genel kurumsal çerçevesini kabul ederken, diğer taraftan kendi aleyhlerine ayrımcılık yaratan kuralları ortadan kaldırmaya çalıştıkları bir süreç olarak değerlendirilmektedir: Genişleyen uluslararası toplumun yeni ve zayıf katılımcılarının kendi aleyhlerindeki kurallar karşısındaki dirençleri, onların “Batı'ya karşı isyanı” olarak tanımlanmaktadır. Medeniyet standartlarının genel çerçeve olarak kabul edilmeleriyle eş zamanlı olarak yeni katılımcıların aleyhlerine olan kuralları değiştirme girişimleri, böylece Batı'ya karşı isyan ve uluslararası toplumun genişlemesini, aynı anda olanaklı kılmaktadır (Jackson, 1982, s. 1-24). Bu eş zamanlı iki eğilim arasındaki gerilim neticesinde medeniyet standartları değişebilmekte, bu değişim ise uluslararası toplumun değişimini beraberinde getirebilmektedir.

Çalışmaların, değişimi göz ardı etmemesi, temsilcilerin, *tarihsel bakış açısı* benimsediklerine işaret etmektedir. Ancak bu, çalışmaların tamamının “sadece tarihsel bilgiye odaklandığı anlamına gelmemektedir” (Suganami, 2011, s. 33): Bu, sadece “tarihsel genellemeler yapılmadığına” işaret etmektedir (Dunne, 1998, s. 6). Tarihsel bakış açısı ile Okul'un tarihsel çözümlenmelerden kaçınan temsilcilerinin dahi, “tarihe dayalı bakış açısını muhafaza ettiği” kastedilmektedir.

Çalışmalar, *uluslararası hukuk ve kurumların* varlığının, toplumda düzenleyici kuralların olduğunu gösterdiği hususunda birleşmektedir. Farklı kültür ve göreneklere sahip devletlerin, herhangi bir yaptırımı olmamasına rağmen, diplomatik normlara uymaya devam etmeleri; anılan kuralların varlığını göstermektedir. Uluslararası toplumun üyesi olmayan devletler; toplumun kurallarına uymaya başlayarak, toplumun üyesi haline gelmektedir. Örneğin kuruluş aşamasında, uluslararası toplumunun kendisini ve koyduğu düzenleyici

norm ve kurallarını eleştiren SSCB'nin süreç içinde anılan topluma katılımı, ya da eski sömürgelerin bağımsızlık sonrasında anılan toplumun üyesi haline gelmesi, uluslararası toplumun genişlemesinin pratik göstergeleri olarak kabul edilmektedir.

Uluslararası toplumun oluşumu, genişlemesi ve değişimi, öncelikli kurumlarının gelişmesini de beraberinde getirmektedir. Bull (1992), güç dengesi, uluslararası hukuk, savaş, büyük güçler ve diplomasiyi, uluslararası politikanın beş öncelikli kurumu olarak nitelendirmektedir. Ancak, temsilciler arasında, anılan öncelikli kurumlardan hangisinin diğerlerinden daha önemli olduğu hususunda dil birliği bulunmamaktadır (Buzan, 2004, s. 1-26). Bunların arasında yer alan uluslararası hukuk, moral standartları, ortak etik kuralları ve normlar; uluslararası sistemdeki anarşiyi denetim altında tutarak düzeni devam ettiren unsurlar olarak değerlendirilmektedir (Linklater, 2012, s. 120). Bu da temsilcilerin son olarak *anarşinin sınırlı ve denetlenebilir niteliği* olduğu hususunda birleştiğine işaret etmektedir.

Temsilciler, devletlerin ortak hedeflerinin ve birlikte hareket etme kabiliyetlerinin olduğunu savunmaktadır. Dolayısıyla Okul'un bakış açısında anarşi; "egemen devletler üzerinde dünya hükümeti benzeri bir otoritenin yokluğu" olarak ele alınmaktadır (Linklater, 2012, s. 119). Sistemin anarşik bir karaktere sahip olması, kaosa sebebiyet vermemektedir. Bir üstün otoritenin yokluğunda dahi, egemen devletler; hem barış, güvenlik ve sistemdeki ekonomik ve toplumsal adalete, hem de sistemin çevresel kontrolüne doğrudan katkıda bulunmakta ve sadece güç dengesi ya da uluslararası kurumların sürekliliği hususlarında değil; diplomasi ve hukuka saygı alanında da birlikte hareket etmekteledir (Bull, 1992, s. 315).

Netice olarak, İngiliz Okulu, *anarşik* bir uluslararası yapıda, *işbirliğiyle* hareket eden devletlerin oluşturduğu *uluslararası hukuk ve kurumlar* tarafından düzenlenen, *tarihsel* olarak *değişime* olanak tanıyan ve genişleme potansiyeli gösteren *uluslararası toplumun* aslında *süreklilik* gösteren *düzenlilikler* olduğu argümanlarını savunmaktadır. Çalışmalar, bu sekiz argüman etrafında birleşmelerine rağmen, kendi aralarında bazı hususlarda farklılaşmaktadır. Anılan ayrışmalar, çalışmaların değişik şekillerde sınıflandırılmasını da beraberinde getirmektedir. Çalışmalar, odakları bazında; kuramlaşma ve tarihsel çözümlenmeye yönelik ilgilerine ya da dönemsel olarak, kurucular ve yeni nesil temsilciler şeklinde sınıflandırılarak incelenebilmektedir (Griffiths, Roach ve Solomon, 2011, s. 211-212). Dayanışmacılar (solidarist) ve çoğulcular (pluralist) şeklindeki sınıflandırma, kabul edilen en yaygın ayırım kategorisini oluşturmaktadır. Uluslararası toplumun nasıl kavramsallaştırıldığı, aralarındaki temel farkı oluşturmaktadır: Dayanışmacılar, aynı uluslararası toplum içinde devletleri "birleştiren müşterek unsurların fazla" olduğu hususunda hemfikirdirler. Çoğulcular ise "farklı kültürlerin temsilcileri olan devletlerin" oluşturduğu "uluslararası toplumun çok daha az sayıda müşterek unsur

barındırdığını” savunmaktadır (Wheeler, 1992, s. 463-489). Çoğulculuğun; zayıf, dayanışmacılığın; sıkı moral birlikteliği olduğunu savunan Wight'tan (1966) hareketle, birincisinin uluslararası toplumu gevşek, ikincisinin sıkı biçimde kavramsallaştırması; ikisinin arasındaki temel farka işaret etmektedir.

B. İNGİLİZ OKULU VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

İngiliz Okulu kendisini, hem Uluslararası İlişkiler'in ana-akımı olarak tanımladığı Realizm ve Liberalizm kökenli kuramlar arasında bir orta yol hem de bu kuramların karşısında bir rakip olarak konumlandırmaktadır. Wight (1991), Uluslararası İlişkiler'in, aralarında, kuramsal açıklayıcılık gücü diğer ikisiyle eşit olan İngiliz Okulu'nun da yer aldığı üç gelenek ile anlamlandırılması gerektiğini savunmakta, böylece bu rekabetteki Okul'un, kuramsal iddiasının altını çizmektedir: Okul, Hobbes'e dayandırdığı Realist Geleneğin, devletler sistemini; Kant'a dayandırdığı Devrimci Geleneğin, dünya toplumunu ve son olarak Grotius'a dayandırdığı Rasyonalist Geleneğin ise uluslararası toplumu çözümleme hususunda diğerlerinden daha yetkin olduğunu savunmaktadır. Okul, bu gelenekler arasında kendisini Rasyonalist Gelenek olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla farklı olaylarda, münhasıran Realist, Devrimci ya da Rasyonalist Geleneklerin açıklayıcılık gücünün diğerlerinden daha fazla olacağını, ancak bir diğeri karşısında bu güçlerin eşit olduğunu altını çizmektedir (Suganami, 2011, s. 37). Her ne kadar Wight (2005) geç çalışmalarında, üç gelenek arasındaki bu ayrımı, Hobbes ve Machiavelli'yi bir arada ele alarak genişletmiş ve dördüncü olarak Mazzini'yi de bu sınıflandırmaya eklemiş olsa da literatürde çoğunlukla üç gelenek olarak değerlendirilme eğiliminin devamı söz konusu olmaktadır.

Okul, doğa durumunda insanların akılcı (reason) davranışlar sergileyebileceğini, rasyonel olarak hareket edebileceğini ve birbiriyle akla dayalı ve mantıklı (reasonably) ilişkiler kurabileceğini savunmaktadır (Porter ve Wight, 1991, s. 13-14). Akılcılık ile akla dayalı ve mantıklı ilişkiler kurma gücünün; Okul'un, Uluslararası İlişkiler ve uluslararası hukuku; uluslararası toplum ile bir arada ele alarak, egemen devletlerin anarşik ortamda yan yana varlıklarını sürdürebilmesine ve toplumsal ilişkiler geliştirebilmesine neden olduğu savunulmaktadır. Böylece, “devletlerin çağdaş dünyada birlikte var oluşlarını imkânlı kılan işbirliğinin koşullarını merkezine alarak sosyolojik ve normatif bir soruşturma kapasitesine sahip rasyonalist araştırma projesi” sunabildiği düşünülmektedir (Linklater ve Suganami, 2006, s. 155-188; Suganami, 2011, s. 34). Bu dinamik yaklaşım sadece Bull (1966a) ve Brown'un (1995) işaret ettiği gibi; Okul'un ana-akımın Liberal ve Realist uçları arasında oluşturduğu orta yoldan değil, bu konuma bağlı olarak, kuram oluşturan çalışmaların; her iki uca da yakınlaşabilmesiyle ilişkilendirilmektedir: Wight (1977), “neden bir tek uluslararası kuramın olmadığını” sorunsallaştırırken, Realizme yakınlaşmakta; diğer taraftan, “devletlerin uluslararası toplumda

işbirliğine yatkın olduğuna” işaret ederken, kendisinin Kantian Devrimcilik olarak tanımladığı kanada kaymaktadır.

Wight’ın (1977) Okul’un “iki geleneği birleştirebileceğine” yönelik vaadi aynı zamanda da Bull’un (1992) değindiği gibi, Uluslararası İlişkiler’in birinci büyük tartışmasında, Realist ve Wilsoncu (ütopyanist/idealist) taraflardan herhangi birisinin yanında konumlanamayacağına da işaret etmektedir. Bu da kurucu eserler üzerinden yükselen Okul’un literatürde varlık göstermeye başlamadan önce gerçekleşen birinci büyük tartışmada, eğer yer alsaydı, Okul’un üçüncü bir tarafı oluşturmuş olacağı anlamına gelmektedir.

Uluslararası İlişkiler’de Davranışsalcılar ve Gelenekselciler arasında gerçekleşen ikinci büyük tartışma açısından değerlendirildiğinde de Okul’un sarahaten bir taraf olduğundan bahsetmek kolay olmamaktadır. Crawford’ın (2001), Wight’ın, “Uluslararası İlişkiler’e tamamen bilimsel ya da pozitivist metotla yaklaşılmasını gerekli görmediğine yönelik ifadesinden yola çıkılırsa, İngiliz Okulu’nun çoğulcu (pluralistik) bir perspektif oluşturması söz konusudur: Little (2000), Wight’ın üç geleneğe dayanan münhasır sınıflandırmasını, “Okul’un başlangıcı” olarak kabul etmektedir. Bu da Davranışsalcılar ve Gelenekselciler arasındaki ikinci büyük tartışmada; Okul’un, “isteksizce olsa da” metodolojik olarak Davranışsalcılığın yanında konumlanmamasını beraberinde getirmektedir. Bull (1976) bu konumu, Okul’u “1970’lerin Uluslararası İlişkilerini karakterize eden metodolojik pozitivismden uzak tutmak için bilinçli bir mesafe” olarak tanımlamaktadır. Son olarak, ana-akımın iki ucuna bir orta yol vaat etse de epistemolojik ve ontolojik açılardan değerlendirildiğinde, Okul’un, böyle bir tartışmanın varlığının kendisi dahi tartışmalı olan üçüncü büyük tartışmada, pozitivist ontolojiye tamamen bağlı kaldığından bahsetmek de kolay görünmemektedir.

Uluslararası İlişkiler’de ampirik çalışmaların yetersiz olduğunu savunan Bull (2000) ve Watson (1992), Okul’un genellemeler yapmak yerine; her vakanın özgünlüğüne odaklanılması gerektiğini savunmaktadır: “Tekil bir kuramın çerçevesine sıkışan ya da genelleştirilen bir dünya siyaseti okumasıyla, dünyanın temel özelliklerinin tamamen kavranamayacağını” öne sürerek, genelleştirmelerin karşısında yer almaktadır (Suganami, 2011, s. 36). Ancak diğer taraftan, Uluslararası İlişkiler’e tatmin edici bir “açıklama sağlayan tarihsel bilginin, bu sınırlamaların dışında değerlendirilmesi gerektiğini” savunmaktadır (Suganami, 2011, s. 36).

Okul, yöntemsel çoğulculuğuyla, Uluslararası İlişkiler ile alakalı bütün bilimsel yasa benzeri bulgulardan kaçınılması gerektiğine işaret etmektedir (Linklater ve Suganami, 2006, s. 12-42). Ancak, Wight’ın Uluslararası İlişkiler’i anlamlandırmak için Carr’ın Ütopyacılar ve Realistler arasında yaptığı ayrımı eklediği Rasyonalist gelenek, Okul’un en göze çarpan genelleştirmesini oluşturmaktadır (Dunne, 1998, s. 180-182). Bu genelleştirme, Okul’un hem kesinlikleri aşmaya hem de kendi görüşlerini herhangi birinin parametreleri içine

yerleştirmeye yönelik isteksizliğini göstermektedir. Bu isteksizlik, ana-akımın, Okul'a yönelik eleştirilerine de kaynaklık etmektedir (Griffiths, vd., 2011, s. 243).

Okul'a yönelik en yaygın iki eleştirinin ilki; ana-akımın iki ucunu oluşturan Realist ve Liberal Çalışmalar'ın temsil ettikleri kuramların; aktör, rejim ve kurum gibi öncelikli kavramlarını açıkça tanımlamasına rağmen, Okul'un öncelikli kavramı olan "uluslararası toplum"un, Bull ve Wight'ın kavramsallaştırmasından sonra, aynı titizlikle yeniden ele alınmamasıdır. İkinci olarak, Okul'un "uluslararası toplumun neyi muhafaza ettiği" sorusu karşısında sarih bir cevabının söz konusu olmaması ile uluslararası toplumun ortaya çıkması ve genişlemesi hususlarında tatmin edici bir açıklama sunmaması da eleştirilmektedir (Jordan, 2011, s.24). Buna ilaveten, İngiliz Okulu'nun bu eleştirileri, soru işaretlerini tamamen ortadan kaldıracak biçimde cevaplamamasının, bu sefer de İngiliz Okulu'nu "bağımsız bir Uluslararası İlişkiler Paradigması olmaktan uzaklaştırdığı yönünde yeni bir eleştiriyi de beraberinde getirmektedir (Jordan, 2011, s. 24).

Okul'a yönelik son grup eleştiriler ise Okul'un metodolojisini hedef almaktadır. Ancak bu eleştirilere cevap vermek için Okul'un ek bir akademik faaliyeti söz konusu olmamaktadır (Mayall, 2009, s. 209). Okul, pozitivist metotla, objektif bilginin devşirilebileceğini kabul etmemesine rağmen, toplumsal fenomeni anlamlandırma hususu söz konusu olduğunda, pozitivist reddetmemektedir. Ancak, normlara araçsal bir anlam atfederek, kendisi ile pozitivist metodoloji arasında mesafe koymakla yetinmektedir (Watson, 1992, s. 311-318). Okul'un kabul etmemesine rağmen; reddetme yoluna da gitmemesi, metodolojik kararsızlık olarak nitelendirilmektedir (Navari 2009, s. 1). Kararsızlık hususundaki bu eleştiriler karşısında, Okul, "epistemolojik ve metodolojik olarak kendisinin tek temel özelliğinin dürüstlük" olduğunu savunmaktadır (Mayall, 2009, s. 209). Böylece "metodolojik isteksizliği"nin yanında "epistemolojik özgünlük" iddiasında bulunmaktadır (Mayall, 2009, s. 209). Temsilcilerinin, uluslararası sistemlerin yurt içi dinamiklerini daha iyi anlamlandırmak için geliştirdikleri karşılaştırmalı tarihsel çözümleme; uluslararası normları, kuramsal olarak kavramsallaştırması hususunda Okul'u, sınırlı bir kabiliyetle donatmaktadır. Dunne'a (1998) göre Okul'un bu kısıtlı kabiliyetinin hudutları içinde kalan normatif ilgisi, İngiliz Okulu'nu; Uluslararası İlişkiler'in Eleştirel Teorisi'ne yakınlaştırır da bunun haricinde başka hiçbir hususta, ikisi arasında olası bir yakınlaşma ya da örtüşme söz konusu olmamaktadır.

Uluslararası İlişkiler'in diğer kuramlarından, uluslararası toplumu analiz düzeyi olarak kabul eden özgün söylemiyle ayrılan Okul, "güç dengesi gibi Realist, uluslararası hukuk gibi İdealist kavramları ve diplomasiyi bir arada ele alarak yeni bir yaklaşım" olduğunu iddia etmektedir (Dunne, 1998, s. 180-181). Ancak bu haliyle yenilikçi olmadığı öne sürülerek eleştirilmekte, hatta Reus-

Smit (2012), Okul'u "orta büyüklükte, analitik bir eklektizm" olarak değerlendirmektedir. Bu da aslında Okul'un, bir kurama yakınlaştığı ölçüde, uzaklaştığı diğer kuramlar tarafından eleştirildiğini göstermektedir. Suganami (2011) bu konuma atıfla, Okul'u "eklektik çözümleme rehberi sunan çalışmaların bütünü" olarak tanımlamaktadır. Son kertede, Buzan'ın savunduğu fikirlere bağlı olarak "aydınlanmış bir realist" olduğu (Griffiths, vd., 2011, s. 211-212) ve İngiliz Okulu'nun ise bu bağlamda, İngiliz Realizmi olarak değerlendirilebileceği yönündeki eleştirileri engellemeye yetmemektedir (Yalvaç, 2011, s. 77).

Eklektizm ile ilişkili olarak, İngiliz Okulu'na yöneltilen yeni ve münhasır bir kuram olmadığına yönelik eleştiriler Uluslararası İlişkiler'in anaakım ve Eleştirel Kuramları arasında bir orta yol (via media) olduğunu iddia eden İnşacı Çalışmalara yönelik eleştirilerle benzerlik göstermektedir. Dunne (2005) bu bağlamda, İnşacılık ile İngiliz Okulu arasında büyük benzerliklerin olduğunu altını çizmektedir. Ancak Reus-Smit'e (2002) göre, aralarındaki farklılıklar, benzerliklerinden çok daha fazladır: İkisinin de Uluslararası İlişkiler'in temel kavramları arasında yer alan devlet ve anarşiye bakış açıları arasındaki farklılıklar, bunun en göze çarpan örnekleri arasında yer almaktadır: Hem İngiliz Okulu hem de İnşacılık, kuramsal olarak devlete büyük önem atfetmektedirler. Ancak İnşacılar, "anarşiyi öznel-arası inşa" olarak kıymetlendirerek, Okul'dan farklılaşmaktadır. Fakat iki yaklaşımın etkileşimi konusunda en dikkat çeken husus, Wight'ın, Wendt'in (1992) İnşacılık'ı inşa ettiği kurucu çalışmasında esaslarını ortaya koyduğu üç anarşi kültürü üzerindeki yadsınamayan etkisidir. Bu etki, diğerleri arasında, İnşacıların, Okul'un Uluslararası İlişkiler Literatürüne eklediği toplum ve toplumsallaşma kavramlarını, çıkış noktası olarak kıymetlendirdiğine işaret etmektedir.

İngiliz Okulu'nun, genel tarihteki makro değişimler ile moral standartlar ve siyasal etik gibi hususlara yönelik ilgisinin karşısında, İnşacılık, nedensellik mekanizmaları ve normatif fikirleri (idea); ampirik çalışmaların konusu haline getirebilecek kuramsal imkanları ile göze çarpmaktadır (Wæver, 1999, s. 13). Aralarındaki etkileşim biçimi hakkında son olarak, Okul'un yeni nesil temsilcilerinin bir bölümünün ve özellikle Buzan'ın Okul'u, İnşacılık gibi meta-teorik bir alana taşıma amacı ve bu potansiyeli gösteren çalışmaları dikkat çekmektedir. Ancak Okul'u oluşturan bütün çalışmalar göz önüne alındığında, bu amaç, kuramın diğer temsilcileri tarafından benzer şekilde benimsenmemekte ya da aynı dirayet gösterilmemekte, dolayısıyla bu hususta bir oydaşma söz konusu olmamaktadır.

II. İNGİLİZ OKULU'NUN MARKSİST ELEŞTİRİSİ

İngiliz Okulu'nun münhasır argümanları ve Uluslararası İlişkiler'deki yerine yönelik Marksist bir okuma, Okul'un çalışmalarında yer verdiği ya da ilgi alanının dışında bıraktığı hususların, tarihsel dinamikleriyle birlikte ele alınmasını olanaklı kılmaktadır. Bu bağlamda, Okul'un savunduğu argümanlar

arasında yer alan ve Marksist literatürde doğrudan atıfta bulunulmayan; uluslararası toplum, süreklilik, düzen ve anarşi hususlarıyla, Marksist literatürde farklı şekilde anlamlandırılan devlet, değişim, tarih, uluslararası hukuk ile kurumlarının tartışılması olanaklı hale gelmektedir.

İkinci olarak, Marksizm nesnesinin ve söyleminin özgünlüğünün araştırılmasına olanak vermekte ve son olarak kuramın amacının tartışılmasına imkân tanımaktadır. Bu bağlamda bu kısımda sırasıyla İngiliz Okulu'nun Marksist literatürde karşılığı olmayan ve olan argümanların eleştirel biçimde değerlendirilmesi ve ardından Okul'un Uluslararası İlişkiler'deki yerinin, Marksist bakış açısıyla tartışılması hedeflenmektedir.

A. İNGİLİZ OKULU'NUN MARKSİST LİTERATÜRDE YER ALMAYAN ARGÜMANLARININ ELEŞTİRİSİ: ULUSLARARASI TOPLUM, SÜREKLİLİK, DÜZEN VE ANARŞİ

Marksist literatürde İngiliz Okulu'nun argümanları arasında yer alan uluslararası toplum, süreklilik, düzen ve anarşiyi doğrudan sorunsallaştıran herhangi bir çalışma söz konusu değildir. Marx'ın, Okul'un çalışmalarının birinci müşteregini oluşturan *uluslararası toplum* hususunu doğrudan ele alan bir çalışması olmadığı gibi Marksist açıdan Okul'un savunduğu haliyle bir uluslararası toplum kavramsallaştırılması da söz konusu değildir. Marx (1994), toplumun; “birey karşısında bir soyutlama olarak konumlandırılmasından kaçınmak gerektiğini” savunmakta, toplumu; üretim biçimiyle birlikte ele almaktadır. Klasik Marksizm, devletlerden müteşekkil bir uluslararası topluma değil, uluslararası sermayeye egemen kapitalist sınıfa ve onunla mücadele eden işçi sınıfına odaklanmaktadır.⁴ Bu sınıflar arasındaki kapitalistler, Marx'tan sonraki Marksizmlerin birçoğu tarafından küresel ekonomik ilişkiler aracılığıyla devletleri bir arada tutarak; onları bu şekilde var olmaya ve davranmaya iten; ya da ulus-devleti dönüştüren itici gücü oluşturmaktadır.

Klasik Marksizm ve Marx'tan sonraki Marksizmlerin çoğu, devletlerin aralarındaki ilişkileri, küresel sermayeye hâkim sınıfı göz önüne alarak değerlendirmektedir. Klasik Marksizm, doğrudan kapitalistlerle işçi sınıfı arasındaki bitmeyen mücadeleye yoğunlaşmaktadır. Marx'tan sonraki çalışmalarda, giderek artan eşitsizliğe işaret eden küresel kapitalist yapıya odaklanılmakta, güçlü ve müreffeh merkezin (core) kendi güç ve refahını; güçsüz ve fakir olanın (çevre/periphery) aleyhine artırma süreci sorunsallaştırılmaktadır (Balibar ve Wallerstein, 2000, s. 156). Bu tip yapısal çelişkiler, İngiliz Okulu'nun ilgi alanının dışında kalmaktadır. İngiliz Okulu'nun uluslararası toplum kavramsallaştırması, Marksist açıdan eşitsizlikleri barındırmaktadır. Okul, analiz düzeyi olarak kıymetlendirdiği “uluslararası toplum”da yer alan devletlerin kendi aralarında, güç kapasitelerine göre

⁴ Sınıf, bu çalışma boyunca, “aynı üretim araçlarını ve sınıf bilinciyle aynı ilişkiyi paylaşan toplum üyelerinin bütünü” anlamında kullanılmaktadır (Bkz. Bottomore, 1988, s. 16-17).

farklılıklarını göz ardı etmese de buradaki eşitsiz ilişki biçimiyle ilgilenmemektedir.

Marksizm'in ontolojik olarak önem atfettiği sınıf mücadelesine Okul'un çalışmalarında herhangi bir atıf söz konusu olmamakta; İngiliz Okulu, "orada var olan" gerçekliği; evrensel bir mücadele olarak değil, anılan dönemde "geçerli medeniyet standartları" olarak anlamlandırmaktadır. Devletlerin kendisinin üstünde siyasal otorite olmaksızın, medenileştirme süreci deneyimlediğini savunmaktadır (Linklater, 2010, s. 3). Bu durumda, Okul'un tanımladığı haliyle uluslararası toplum, Marksist çerçevede ancak emperyalizmin tarihinde sınırlı bir anının belirli bir somutlaşma (üst-belirleme) şekline denk gelmektedir. Diğer taraftan Lenin'in (1998a) "kapitalizmin son aşaması" olarak değerlendirdiği emperyalizm, İngiliz Okulu açısından anılan dönemin medeniyet standardı olarak kavramsallaştırılmakta ve sorgulanmadan "doğal" görülmektedir. Son olarak, İngiliz Okulu'nun içinde yer alanlar arasında, Lenin'in, emperyalizmle birlikte değerlendirdiği dönemi inceleyen çalışmalarında odağın; sadece uluslararası toplumun genişlemesi üzerinde olduğu fark edilmektedir.

Linklater'a (2010) göre İngiliz Okulu, uluslararası toplumun genişleme süreci ile, Avrupalı ya da Batılı olmayan toplumların modernizasyonunu veya batılılaşma süreçlerini kastetmektedir. Okul açısından, Batılılaşma; medeniyet standartlarına uyum süreci olarak nitelendirildiği için Okul'un anılan süreçte öncelikli odağının, yeni devletleşme sürecindeki eski koloniler olduğu anlaşılmaktadır. Eski koloniler, Marx'tan sonra güncellenen Marksist Çerçeve'de ulusal sorun ve ulusların self determinasyonu (kendi kaderini tayin hakkı) açılarından tartışılmaktadır. Okul ise anılan devletlerin medenileştirme sürecinde, medeniyet standartlarına uyum sağlayarak, uluslararası toplumun yeni üyeleri haline geldiğini savunmaktadır. Bu süreçlerin, güçlü devletlerin uzlaşısı şartına bağlı oluşu; Watson'a (1992) göre "uluslararası topluma anlamını veren unsur"dur. Bull'un (1992) belirttiği ve bu süreçlere anlamını veren "dünya düzeni hedefi" ise güçlü devletleri uzlaştıran çıkara işaret etmektedir. Dolayısıyla, Okul'un uluslararası toplumu bu şekilde kavramsallaştırması, var olan eşitsizliğin doğallaştırılması ve normal olarak kabul edilmesini beraberinde getirmektedir. Son olarak, Okul, "Bolşeviklerin 1918 sonrasında uluslararası topluma entegrasyon çabalarını, uluslararası toplumun genişlemesinin kanıtı" olarak kabul etmektedir. Ancak bu süreç Lenin (1936) tarafından soluklanma dönemi (peredışka) olarak kurgulanmaktadır.⁵

Temsilciler, dünya tarihini; uluslararası toplumun belirmesi ve genişlemesine odaklanarak ele almaktadır (Armstrong, 1993, s. 1). Ancak Marksist açıdan, uluslararası toplumun genişleme süreci, kapitalizmin;

⁵ Lenin'in kullandığı haliyle peredışka yakın gelecekte dünya devrimi olmayacağından hareketle, SSCB'nin devrim değerlerinin muhafazasına yönelik geri adımı ve Sovyetler Birliği'ni ayakta tutmaya yönelik pratik nefes alma dönemi anlamına gelmektedir (Lenin, 1936).

Avrupa'dan dünyaya yayılma süreci olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, Okul'un "Batı'ya karşı isyan" metaforuyla kastettiğinden farklı olarak, ulusal kurtuluş mücadeleleri ve kapitalist devletler arasındaki çatışmalar, yeni kurulan devletlerin varlıkları ve dış politikalarını inşa ederken göz önüne aldıkları çekinceleri oluşturmaktadır. Dolayısıyla, uluslararası toplumun yeni üyelerinin, Okul'un iddia ettiği gibi doğrudan değişim talebi değil, sistemin tedricen kendi çelişkilerinin yeniden üretimine bağlı olarak kendi siyasetlerini güncellemeleri söz konusu olmaktadır. Değişim talebi ancak destekleyenlerin çoğalmasıyla gündeme gelebilecektir. Diğer taraftan, Okul'un bu sürece atfettiği anlam, hâlihazırda var olan çelişki ve mücadelelerin üzerini örtmektedir. İngiliz Okulu'nun sömürgecilik gibi, sömürgecilik sonrasındaki self determinasyonu (kendi kaderlerini tayin hakkı) uluslararası toplumun, o dönemde geçerli medeniyet standardı olarak değerlendirmesi, eşitsizliği; doğallaştırma, yumuşatma ve meşrulaştırmaya hizmet etmekte ve Okul'un, "değişimi" yok saymamasına rağmen; değişimden çok, düzenin devamını açıklamayı hedeflediğini göstermektedir.

Wight'ın (2000) İkinci Dünya Savaşı sonrasında bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlerin, birbirleriyle ve diğerleriyle ilişkilerini Avrupalı kurumların katkısıyla düzenlenen uluslararası toplumun içinde devam ettirmesi üzerindeki vurgusu gibi Bull ve Watson'un (1984), "uluslararası teori ile diplomatik pratik arasındaki gerilimin, uluslararası teorinin merkezine çekilmesi" yönündeki çağrıları da Okul'un, düzenin devamını sağlamaya yönelik amacını desteklemektedir. Son olarak, Wight'ın (2000), "uluslararası politikanın geriye dönük hareketi" olarak tanımladığı uluslararası hukuk ve kurumlara atfettiği önem de amacı desteklemektedir.

Marx (1978, 1997) toplum içindeki sınıf temelli eşitsizliğin, sınıf mücadelesini yeniden üreteceğini vurgulamaktadır. Marx'tan sonraki Marksist literatürde bu mücadele; kolonyal dönemde Lenin (2003) tarafından emperyalist sömürü ile, post-kolonyal dönemde ise Wallerstein (2010, 2011, 2012) tarafından merkez ve çevre arasındaki eşitsizliği yeniden üreten dinamik olarak değerlendirilmektedir. Marksizm, sınıf mücadelesinin, dünya devrimine kadar geçecek süre zarfında süreklilik taşıdığını savunmakta ve devletleri, özgürleşim mücadelesinde geçici bir kapitalist araç olarak anlamlandırmaktadır. Bu bağlamda Okul'un devletler arasındaki ilişkiye *süreklilik* atfetmesi Marksist açıdan değerlendirildiğinde Okul'un eksik okuma yaptığına işaret etmektedir.

İngiliz Okulu açısından süreklilik, "değerlendirene ya da okuyana göre süreklilik" anlamında kullanılmaktadır. Fakat Marksist açıdan değerlendirildiğinde, Okul'un kavrama yüklediği bu anlamın, okumayı yapanın "hizmet ettiği amacı" göz ardı ettiği fark edilmektedir. Okuma hususunda Okul'un bakış açısına ise Bull (1992), bir okuma ya da değerlendirme için, "siyasal duruş sergilemeyen bir akademik üslup" ve "uluslararası siyasetteki gelişmeleri, dünya düzenine katkısı açısından sorgulama isteği" gerektiğini

savunarak, açıklık getirmektedir.⁶ Oysa dünya düzenine katkıda bulunan siyasal gelişmelerin süreklilik içerdiğine kanaat getiren bir okuma, bu kabulle dahi bir siyasal duruş benimsemektedir: Çünkü Marksist açıdan, her okuma, yapanın mensup olduğu sınıfın çıkarını gözetmektedir (Althusser, 2007, s. 3-5).

Marksist açıdan İngiliz Okulu'nun kastettiği süreklilik, "güçlü devletlerin kendi aralarındaki oydaşımın sürekliliği" anlamına gelmektedir. Buradan hareketle, Okul'un bir diğer argümanı olan *düzenin* sürekliliğinin, güçlü devlet oydaşımının devamıyla ilişkili olduğu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla Okul'un, gücün normatif unsurlarını ön plana çıkararak, iktidarın bilgisini yeniden ürettiğine işaret etmektedir. Böylece, Okul, uluslararası toplumdaki güçlü devletlerin bu konularının devamını destekleyen uluslararası sermayenin rolüyle ve bir şekilde, sermayeyi değerlendirme dışı bırakarak, sermayenin çıkarlarına hizmet etmektedir.

İngiliz Okulu, savaşı; kuralları olan bir temas biçimi olarak kabul etmekte ve uluslararası sistemdeki çatışmaların kurallarla bağlanmış olmasının; düzenin varlığını gösterdiğini savunmaktadır. Marksizm ise "savaş ya da savaş tehdidi söz konusu olduğunda, uyulması gereken kurallar dizini oluşturmamaktadır (Kirby, 1986, s. 2). Marksizm açısından savaş, "genişletilmiş sınıf çatışmasıyla ilişkisi üzerinden" kavramsallaştırılmakta, sınıf mücadelesi devam ettiği sürece kaçınılmaz olarak nitelendirilmektedir (Lenin, 2003, s. 14-15). Marksizm savaşın, "henüz toplumsal sınıf bilincinin oluşmadığı kapitalizm öncesi dönemlerdeki varlığını" da göz önüne almaktadır (Bottomore, 1983, s. 347). Bu varlık; Marksist açıdan savaşın, "açıklanan durumun, bağımsız değişkeni olarak değerlendirilmesi gerektiğini" göstermektedir (Gallie, 2000, s. 1103). Marx ve Engels; savaşı, uluslararası toplumun kurallarıyla bağlanmış bir durum olarak değil; farklı iktisadi, teknolojik ve kültürel dönemlerde, değişik nedenlere bağlı olarak insanlık tarihinin değişik aşamaları üzerinde farklı etkileri olan bir kavram olarak ele almaktadır (Gallie, 2000, s. 1101-1102). Bu bağlamda bir temas biçimi olarak savaşın tarihin her döneminde kuralları olduğunu iddia etmek çok kolay değildir. Diğer taraftan Soğuk Savaş ertesinde başlayan Eski Yugoslavya'nın dağılma sürecinde Bosna-Hersek'teki iç savaş esnasında gerçekleşen Saraybosna Markale Pazar Yeri Katliamı⁷, Srebrenitsa Soykırımı⁸ ya da Kosova'daki Reçak (Raçak) Olayları⁹ ve ertesinde NATO'nun Eski

⁶"Non-partisan scholarship" Türkçeye bu şekilde çevrilmiştir.

⁷ Bosna-Hersek İç Savaşı esnasında Sırp, kuşatma altına aldıkları Saraybosna Markale'de yer alan pazar yerine 5 Şubat 1994 ve 28 Ağustos 1995'te düzenlediği saldırılar, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi tarafından "insanlığa karşı suçlar" kapsamında değerlendirilerek, suçlular cezalandırılmıştır.

⁸ Saraybosna kuşatması esnasında BM'nin güvenli bölge ilan ettiği ve Hollanda'dan 400 barış gücü askeri ile korunan Srebrenitsa'ya giren Sırp ağır silahlarla soykırım suçu işlemiştir.

⁹ Kosovalı Arnavutlar ve Sırp merkezi yönetimi arasındaki çatışmalar devam ederken 15 Ocak 1999'da Kosova'nın Reçak (Raçak) yöresinde 45 sivil Kosovalı Arnavut'un, Sırp güvenlik güçleri tarafından katledilmesi ile NATO'nun "yasal olmayan ancak meşru kabul edilen Eski Yugoslavya

Yugoslavya topraklarına yönelik müdahalesi düşünüldüğünde, savaşın kurallara bağlı olmasının; uluslararası toplumun, anılan kurallara her daim uyduğu anlamına gelmediğine işaret etmektedir.

Okul'un savaşı düzenleyen kurallara yönelik genelleyici bakış açısından farklı olarak, Marksizm; her bir savaşın, ayrı ayrı incelenmesi gerektiğini savunmaktadır (Lenin, 2003, s.13). Marksizm, ezilenin; ezen sınıfa; kölenin, köle sahibine; serfin, toprak beyine ve işçinin, burjuvaziye karşı verdiği savaşı; tamamen haklı, ilerici ve zorunlu olarak değerlendirmektedir. Tarihin kapitalist döneminde savaşın, "temel toplumsal ihtiyaçlardan ve üretimin toplumsal düzenlemelerinden" kaynaklandığını; dolayısıyla bizzat kapitalist düzenin kendisinin savaş anlamına geldiğini savunmaktadır (Gallie, 2000, s. 1105). Marksizm, "ulusal kurtuluş mücadelelerinin" (Lenin, 1998b) ve "baskılanan sınıf ve ırkların özgürlük savaşlarının" ikisinin de "ilerici olmaları hasebiyle" desteklenmesi gerektiğini savunmaktadır (Gallie, 2000, s. 1102.). Ancak İngiliz Okulu, Marksizm'in kavramsallaştırdığı haliyle, savaşı taraflarıyla ya da amacıyla birlikte değil, tarihsel olarak değişen medeniyet standartlarıyla uyumu açısından değerlendirerek, bir nevi genelleştirme yapmaktadır.

İngiliz Okulu, müdahale (karışma: intervention) hususuna; güçlü devletlerin uzlaşısı bağlamında ilgi göstermektedir. Özellikle Okul'un içindeki dayanışmacı ekolün R₂P (koruma sorumluluğu: responsibility to protect) tartışmalarına dolaylı olarak katılması, Soğuk Savaş sonrası süreçte Okul'un dayanışmacı ekolünün insani müdahale kavramını yeni medeniyet standardı olarak değerlendirme eğilimini göstermektedir. Oysa, R₂P, uluslararası toplumun hemen her üyesinin üzerinde oydaştığı kurallarla bağlanmadığı gibi; güçlü devletlerin, bazı müdahalelerini meşrulaştırmak için öznel bir araç haline gelebilmektedir. Dolayısıyla, güncel medeniyet standardı değil, "emperyalizmin yeni bir versiyonu" haline dönüşebilmektedir (Mendeloff, 2008, s. 31-43). Bu bağlamda, Okul'un savaş ve müdahale hususlarına yaklaşım biçimi, Okul'un savunduğu siyasi etik ve moral değerlerin sınırlarının dışına taşmakta ve aynı zamanda kendi içteki çoğulcular tarafından da eleştirilmektedir.

Diğerleri arasında, "sömürgecilik karşıtı hareketleri ilerici olarak kavramsallaştırması" örneğinin de gösterdiği üzere, Marksizm "ilerlemeci bir yaklaşım" benimsemektedir (Lenin, 1993, s. 331-338). Marksist kuramların "çatışmacı niteliği," ekonomik eşitsizliği ortaya çıkarma hedefiyle, dünya siyasetini ilerlemeci biçimde ele alan Kantian açıklamaları temelsizleştirmeyi hedeflemektedir (Halliday, 2000, s. 1190). Bu hususta, Wight (2000), "uluslararası politikanın, diplomatik deneyime sadık kaldığını" savunmakta ve uluslararası politikanın, ne ilerlemeyi literatüre ilk kez kazandıran Kant'ın, ne de Marx'ın ilerlemeci teorileriyle anlamlandırılmaması gerektiğini öne sürmektedir.

Operasyonu başlamıştır. Reçak Olaylarında gerçekten hayatını kaybedenlerin sayısı hususunda daha sonra literatürde bir tartışma söz konusu olmuştur.

Ancak Kantian Devrimci Geleneği, dünya toplumunu anlamlandırılan gelenek olarak değerlendirmeyi sürdürmesi, burada bir belirsizliği beraberinde getirmektedir.

Son olarak İngiliz Okulu *anarşiyi* “devletlerin üzerinde bir dünya hükümetinin yokluğu” olarak kavramsallaştırmaktadır (Wight, 1986, s. 101). Okul’un anarşi tanımına getirdiği bu sınırlı farklılık, anarşiyi kavramsal olarak ana-akımın işaret ettiği gibi bir çatışma nedeni olmaktan uzaklaştırmaktadır. Diğer taraftan; “anarşinin devletler tarafından ortak biçimde inşa edildiğini” savunan İnşacı Uluslararası İlişkiler’den de farklılaşmaktadır (Wendt, 1992, s. 391-425). Okul, dünya hükümetinin olmadığı bu uzamda, çatışma ya da düzenin; “birbirini etkileyebilen egemen devletlerin” gündeme getirilmesiyle açıklanamayacağını savunmaktadır (Bull, 1992, s. 10). Düzen ve çatışmanın üretim biçimiyle ilişkili olduğunu kabul eden Marksizm ise işçi sınıfının lokomotif olduğu sınıf mücadelesinin, ancak “toplumsal üretim araçlarının mülkiyetinin ortadan kalkmasıyla, ortadan kalkabileceğini” savunmaktadır (Engels, 1988, s. 84-88). Marksizm, çatışmayı, “dünyada devam eden sınıf mücadelesiyle birlikte” ele almaktadır (McLellan, 1980, s. 17-18). Bu bağlamda, Marksist açıdan, Okul’un anarşi metaforuna yaklaşımı yine eksik ve taraflı okumaya denk gelmektedir.

B. İNGİLİZ OKULU’NUN MARKSİST LİTERATÜRDE YER ALAN ARGÜMANLARININ ELEŞTİRİSİ: DEVLET, DEĞİŞİM, TARİH, ULUSLARARASI HUKUK VE KURUMLAR

İngiliz Okulu’nun argümanları arasında yer alan değişim, tarih, uluslararası hukuk ve kurumlar; Marksist literatürde eleştirel bakış açısıyla ele alınmaktadır. Okul, bunların arasında *devleti*, uluslararası toplumu başarıyla kuran siyasal birim olarak nitelendirmektedir. Marksizm ise devleti, “zorunlulukla” birlikte değerlendirmektedir. Marx ve Engels’e göre devleti, bir siyasal form olarak bir arada tutan; “modern toplum yaşamı” olmadığı gibi, “irade ya da ortak amaç,” uygar toplumların üyelerini birleştiren neden olarak da anlamlandırılmamalıdır. Toplumsal birliktelik, doğal zorunluluktan kaynaklanmaktadır (Marx ve Engels, 2004, s. 130).

Marksizm, devleti; Okul’un aksine, yabancılaşma, eşitsizlik ve özel mülkiyet kavramlarıyla birlikte değerlendirmektedir. (Miliband, 1965, s. 278-296). Komünist Parti Manifestosu’nda örgütlü gücüyle devlet, “siyasette örgütsüz başlangıç mahiyetinde kitlesel gücün” yanında, karar verici iki güçten biri olarak değerlendirilmektedir (Marx, Engels, 2003, s.123-150). Wallerstein (2006) ise en veciz ifadeyle, “yönetici sınıfın yürütme komitesi” olarak kavramsallaştırmaktadır. Bu bağlamda Marksizm, devletleri, Okul’un aksine, birbirini etkileme kabiliyetiyle uluslararası toplumu oluşturan ya da oluşturmaya yönelik ortak amaçları olan birimler olarak ele almamaktadır. Marksist açıdan devletlerin gerçek amacı, ancak küresel kapitalizmin faaliyetlerinin ve çıkarlarının gün ışığına çıkartılmasıyla anlaşılabilir (Cox ve Sinclair,

1996, s. 3-18 ve 191-298). Dolayısıyla Marksizm; devleti, İngiliz Okulu'nun çoğulcu ekolünün savunduğu gibi münhasır bir kültürel uzamın meşru temsilcisi olarak değerlendirmemektedir. Bu, Okul'un ve ana-akımın; yasal ve toprak bütünlüğü anlamıyla ele aldığı devletin, Marksist bakış açısında, idari ve cebri anlamı üzerinden kavramsallaştırıldığını göstermektedir.

Wight (2000), "Marksist kökenli devrimci kuramların, devlet odağında birleştiğini" savunmaktadır. Oysa doğrudan bir devlet kuramına çalışmalarında yer vermeyen Marx, devleti "tarihsel süreçteki herhangi bir araç olarak" değerlendirmekte, hatta Marx ve Engels (2003), "toplumların bütün kurumlarının aracısı olarak" hareket ettiği düşünülen devleti, aslında kapitalizmin çelişki üreticiliğinin bir aracısı olarak nitelendirmektedir. Siyasal biçim kazanan kurumlarıyla, komünizme geçiş sürecine kadar varlığını bu şekilde sürdüreceğini kabul etmekle birlikte, Marx (1994) devletin, "uzun erimde kaçınılmaz olarak ortadan kalkacağına" işaret etmektedir.

Marx'tan sonraki Marksizmler, devletin varlığını, evrim ya da devrim aracılığıyla gelecek komünist dönem öncesinde bir araç olarak yok saymamaktadır. Bu kabul, bu ilerlemeci kuramın *değişimi* yok saymadığını ve her dönemi çelişen ve çatışan güçlerin senteziyle birlikte değerlendirdiğini işaret etmektedir. Marksizm'den farklı olarak İngiliz Okulu, değişimi, "uluslararası toplum ya da devletlerin birbirini etkileme kabiliyetleriyle" ilişkilendirmektedir. Okul'un, XIX. yüzyıl sömürgeciliğini, uluslararası toplumunun o dönemki medeniyet standardı olarak kabul etmesinin de gösterdiği üzere, değişim, uluslararası toplumda kabul gören medeniyet standartlarının değişimi olarak kavramsallaştırmaktadır. Ancak, sömürgecilik ve emperyalizmin; eleştirilmeden, dönemsel medeniyet standardı olarak tanımlanması, var olan gerçekliğin, yumuşatılarak aktarıldığını göstermektedir. Bu da Okul'un münhasır yöntemi olan ve diğer argümanını oluşturan *karşılaştırmalı tarihsel çözümlemelerinin*, Marksist açıdan, Okul'un var olan toplumsal çelişkileri yumuşatarak kendi kuramına aktardığına işaret etmektedir. Değişim, "ilk etapta ilerici olan kapitalizmin sonradan gerici hale geldiğini" savunan Lenin'in (2003) ifade ettiği üzere, "çok boyutlu bir tarihsel süreç"tir. Bu ifade, İngiliz Okulu'nun tarihsel bakış açısına yönelik Marksist eleştiriyi göstermekte, diğer taraftan, Okul'un da Marksist tarih anlayışına yönelik göz ardı edilemeyecek eleştirileri söz konusu olmaktadır.

Wight (2000), Marx ve Lenin'in ilerlemeci tarih anlayışının, kapitalizmin tarihsel çelişkilerini gösterdiğini kabul etmektedir. Wight'a (2000) göre kapitalist dönemde gelişmiş endüstriyel devletlerdeki proletarya ve burjuva arasındaki mücadele birinci çelişkiyi, Birinci Dünya Savaşı'nda emperyalist devletlerin arasındaki mücadele ise ikinci çelişkiyi işaret etmektedir. Üçüncü çelişki ise kolonyal kitleler ve onları sömürenler arasındaki mücadele olarak tanımlanmaktadır. Wight (2000) Batı'da proletarya ile burjuva arasındaki mücadelenin neredeyse sona erdiğine işaret etmekte ve yaşadığı dönemde, eski

koloniler ve eski emperyalistler arasındaki mücadeleyi, Uluslararası İlişkiler’i şekillendirmeye devam eden çelişki olarak tanımlamaktadır. Ancak bu çelişkilerin nasıl bir değişime neden olduğu sorusuna cevap vermemektedir. Neticede, ezen ve ezilenin değişmesine rağmen, ezen ve ezilen arasındaki ilişki biçiminin devam etmesi; toplumsal değişim anlamına gelmemekte, sadece siyasal değişimi göstermektedir (Brenner, 1988, s. 10). Bu bağlamda Okul’un değişim olarak değerlendirdiği gelişmelerin, niteliğinin yeniden düşünülmesi gerekmektedir. Çünkü “değişimin tarihi vardır ve farklı evrelerden geçmektedir” (Marx, 1966, s. 34). Bu da değişimin tarihsel süreç içinde ele alınması gerektiğini göstermektedir. Diğer taraftan, Marksizm’e göre değişim “insan tarafından üretilmektedir” (Fromm, 1966, s. 25-26). Dolayısıyla Marksizm tarihi, “hareketinin yarattığı toplumsal ilişkilerle” bağlantılı olarak ele almakta (Marx, 1966, s. 119) ve her dönemin değil, “her tarihsel ilkenin kendi öz yüzyılına sahip olması” gerektiğini savunmaktadır (Marx ve Engels, 2009, s.103).

Son olarak İngiliz Okulu’nun son argümanı olan uluslararası hukuk ve kurumlar hususunda Wight (2000), “diplomasinin; ‘şiddet içeren bir form’ kazandığında, uluslararası hukukun, doğal hukuka; ‘işbirliği alışkanlığına’ dönüştüğünde ise, legal pozitivizme” yaklaştığını savunmaktadır. Böylece uluslararası toplumda, devletlerin kendi aralarındaki denge arayışıyla ilişkilendirdiği “güç dengesinin varlığına” işaret etmektedir (Wight, 1986, s. 184). Güç dengesi, devletlerin, uluslararası bağımsızlığının garantisi olabileceği gibi, kendi arasındaki savaşlara da sebebiyet verebilmektedir. Güç dengesi ya da düzenden ziyade, var olan çatışmayı göz önüne sermeyi hedefleyen Marksist açıdan Okul’un bu bakış açısı, savaş olasılığını, yine düzene içkin olarak sorunsallaştırmaya çalışmaktadır. Okul, uluslararası hukuk, kurum ile normlara; denge ve düzen amacıyla önem atfetmekte, olası bir düzensizliği, farklı bir düzenin parçası olarak anlamlandırmaktadır.

İngiliz Okulu’nun uluslararası hukuk ve kurumlara atfettiği önemin karşısında, Marx, belirli bir dönemde belirli bir toplumun, hukukun da aralarında bulunduğu bütün kurallarını, anılan dönemde o toplumun ulaştığı ekonomik aşamanın bir ürünü olarak kıymetlendirmektedir. Marx, bu üretim ilişkilerinin, hukuki ve siyasal üst yapının temelini oluşturduğuna işaret etmektedir. Marx’a (1978) göre, Hukukun kurumları; ekonomik gelişmeyi geriden takip etmekte, bu da “hukuki ilişkinin içeriğinin ekonomik ilişki tarafından” belirlendiğini göstermektedir. Bu bağlamda, “ideolojik iddialarla, sınıf çıkarlarının üzerinde ya da ötesinde daha yüksek bir temsilcinin olduğu ileri sürülüyor olsa da adalet ve hukuk gibi kavramlar; kapitalist toplumda, kapitalist yönetimin ve sömürünün aracı olarak” kalmaya devam etmektedir. Dolayısıyla, “devletlerin, uluslararası toplumdaki hareketlerini, uluslararası hukuka uygun olarak düzenleme zorunluluğunun ya da devletlerin böyle bir eğiliminin olması, uluslararası hukukun ideolojik olarak meşrulaştırılması” anlamına gelmekte (Miéville, 2005, s. 81) ve “üretim tiplerinin tarihsel olarak değişmesine rağmen, meta

karacterinin aynı kaldığı” bütün tarihsel süreçlerde uluslararası hukuk retoriğinin bunun üstünü kapatacak özenle kullanıldığını göstermektedir (Marx, 1997, s. 442).

Uluslararası kurum ve kuruluşlar, Marksist literatürde, “iktidarın araçları” olarak değerlendirilmektedir. İngiliz Okulu'nun, uluslararası kurum ve kuruluşlara, uluslararası toplumun genişleme sürecinde kolaylaştırıcı bir anlam atfetmesi, Marksizm'e göre, Okul'un, bunların yeni sömürgeciliği meşrulaştırma sürecinde araçsallaştırılması hususunu göz ardı ettiğine işaret etmektedir. Marksist bakış açısına göre uluslararası kurum ve kuruluşlar, kapitalist sistemle uyuşmayan devletleri, dönüştürülmesi gereken devletler haline getirmektedir. Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund: IMF), Dünya Bankası (World Bank: WB) ya da Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization: WTO); dönüştürülmesi gereken devletleri sisteme dâhil etmekte, onların sistemdekiler gibi biçimlendirilmesine yardım etmekte ve teknolojik gelişmelerle uyumlu olarak değişen ve dönüşen kapitalizmin dünya üzerindeki hâkimiyetini kolaylaştırmaktadır. (Güler, 2005, s. 25-83). İngiliz Okulu ise, bunu göz ardı ederek, “uluslararası sistemin ekonomik, toplumsal ve siyasal özelliklerindeki niteliksel değişimlere” odaklanmaktadır (Wight, 2000, s. 37).

Netice olarak, İngiliz Okulu'nun temel argümanları, Marksizm ile birlikte okunduğunda, Okul'un, kavramsal çerçevesinin nedenlerle değil sonuçlarla ilgilenecek kurduğu ve ilgilendiği sonuçların, var olan eşitsizliği göz ardı ettiği, kapitalist düzeni sorgulamadan idealize ettiği, adilane olup olmamasından ziyade düzenin kendisini doğrudan meşrulaştırarak, gelişmeleri doğal olarak nitelendirdiği ortaya çıkmaktadır.

C. İNGİLİZ OKULU'NUN ULUSLARARASI İLİŞKİLERDEKİ KURAMSAL KONUMUNUN MARKSİST ELEŞTİRİSİ

Hem Wight hem de Bull, eserlerinde, İngiliz Okulu'nun kurucu çalışmalarının amaçları arasında, “Amerika Birleşik Devletleri (ABD) menşeli çalışmaların uluslararası teorideki egemenliğini eleştirmeye” yönelik hedefleri olduğunu ifade etmektedir (Bull, 1992, s. 74; Wight, 2000, s. 43). Bu çalışmalar incelendiğinde, Linklater'ın (2010) ifadesiyle, “bütün Avrupalıların kendilerinin tek doğru medeniyete dâhil oldukları, Avrupa haricindeki toplumların kendilerinden geride olduğunu savundukları” dönemde yapıldığı fark edilmektedir. Bu kurucu çalışmalar, Avrupa hâkimiyetindeki uluslararası topluma, Batı dışı medeniyetlerin katılımını kolaylaştırma amacı taşımasına bağlı olarak, çağdaşı olduğu diğer çalışmalardan farklılaşmaktadır (Linklater, 2010, s. 12). Medeniyet hususuna yönelik bu vurgu, toplumların devletleri arasında üstü kapalı bir hiyerarşi kurmaktadır. Bütün hiyerarşiler gibi bu da üst ve üst ilişkisi barındırdığı için devletlerden oluşan uluslararası toplumun kendisini sorgulanır hale getirmektedir. Ayrıca bu ilişki biçimi Marksist açıdan; toplumlar arasındaki bir ilişki olarak değil, üretim biçimleri açısından sorgulanmaktadır. Marksist açıdan bu usulde bir sorgulamaya gidildiğinde anılan

farklılık medeniyetler arasında değildir; tarihsel olarak üretim biçimlerinin değişimine bağlı olarak, uluslararası toplumun üyeleri arasındaki kapitalist ilişki biçimlerinden kaynaklanmaktadır.

İngiliz Okulu'nun, Avrupa'nın doğru medeniyete sahip olduğuna dair bir ön kabul şeklinde bakış açısı, Avrupa dışı medeniyetleri; Avrupa'nın dışında olmasından dolayı medenileştirilmesi gereken devletler olarak ele almasını beraberinde getirmektedir. Ancak, XXI. yüzyıl itibariyle Çin'in uluslararası arenadaki yükselişinin de örnek teşkil ettiği gibi, medeniyetler hatta ekonomik sistemler aralarındaki farklılıklar, küresel kapitalizme güçlü ve vazgeçilmez entegrasyonlar söz konusu ise, devletlerin belirsiz medeniyet standartlarına uyum süreci göz önüne alınmamaktadır. Diğer taraftan bu bakış açısı, Okul'un Avrupa'nın medeniyet standartlarını evrensel olarak kabul ederek, bir anlamda, İngiliz Okulu'nun analiz düzeyi olan uluslararası toplum ile aslında Avrupa'nın uluslararası toplumunun kastedildiğini göstermektedir.

Birinci ve ikinci nesil çalışmalar; özgün metodu, hedefleri ve argümanları ile İngiliz Okulu'nun "bir kuramın uyması gereken şartları karşıladığını ve buna bağlı olarak bir "bilgi cemaati" olarak tanımlanması gerektiğini savunmaktadır (Dunne, 1998, s. 5). Temsilciler, her bilgi cemaati gibi, Okul'un da Uluslararası İlişkiler'i açıklamaya yönelik teorik bir çerçeve sunduğuna dikkat çekmektedir. Ancak bu bakış açısı, Marksist çerçeveye içkin olarak incelendiğinde, bilginin kim tarafından üretildiği önem kazanmaktadır: Marksizm, Uluslararası İlişkiler'i, sosyal bilimlerin diğer kompartımanları gibi, ekonomi ve dış politikanın kanaat önderlerinin oydaştığı bir alan olarak betimlemektedir (Gill, 2003, s. 216). Bu, İngiliz Okulu'nun Uluslararası İlişkiler'e yönelik vaatlerinin, bir okuma yöntemi olarak Marksizm'le birlikte incelendiğinde, Okul'un , Cox'un (1981) araştırılması gerektiğini dolaylı olarak ifade ettiği, "hizmet ettiği amacı" ortaya çıkaracağını işaret etmektedir.

Bir teorinin hizmet ettiği amaç, Chomsky'e (2009) göre "kendisine yönelik yatırımlardan bağımsız şekilde değerlendirilmemelidir." Bu açıdan incelendiğinde, ana-akım'ın öne çıkan çalışmaları ve İngiliz Okulu arasında yatırım hususunda bir benzerlik söz konusu olmaktadır. Realizm'in ABD'nin literatüründeki hakimiyeti, Uluslararası İlişkiler'in birinci büyük tartışması ertesinde pekişmiştir (Guilhot, 2011, s. 1-3). Rockefeller Vakfı, bu süreçte Realist kuramların gelişmesi ve zenginleşmesine göz ardı edilemeyecek finansal katkı sunmuştur (Schmind, 2011, s. 79-96). Realist kesim içinde yer alan Morgenthau ve Niebuhr gibi temsilciler, Rockefeller Vakfı'nın sağladığı imkânlar ve desteklerle birçok çalışma gerçekleştirmiştir. Bunu yok saymasalar da İngiliz Okulu'nun kurucu eleştirileri, literatürdeki ABD egemenliğinin, "devlerin kendi masumiyetini dünya siyasetine azar azar zerk ettiği" üzerine odaklanmıştır (Bull, 1966b, s. 61-64). Bu odak, Okul'un, yatırım ve yatırımcıdan, dolayısıyla teorinin amacından ziyade, anılan "tartışmaların ABD içinden yönlendirilmesini" sorunsallaştırdığına işaret etmektedir.

İkinci büyük tartışma sönümlenirken, Bull (1966b), “Uluslararası İlişkiler’in elli yıllık teorik araştırmasının herhangi bir ilerlemeyi gündeme getirip getirmediğini” sorgulamış ve anılan ilerlemenin öncü gücü olabileceklerine işaret etmiştir. Literatüre, ABD dışından bir katkı sağlamak amacıyla, İngiliz Uluslararası Siyaset Teorisi Komitesi, 1950’lerin sonundan 1980’lere kadar çeşitli toplantılar düzenlemiş ve Okul’un kuramsal çerçevesini geliştirmiştir (Dunne, 1998, s. 5-6). İngiliz Komitesi, Rockefeller’in ABD’de Realistler ve ardından “Üçlü Komisyon’a sunduğu mali imkanlarla neredeyse eşdeğer yatırımlarla desteklenmiştir (Gill, 2003, s. 216).

Kendisine verilen destekle İngiliz Okulu, uluslararası sistemin beş özelliğine eğilerek; ana-akıma vaat ettiği orta yolun, Uluslararası İlişkiler’in diğer kuram ve yaklaşımlarından farklılaştığını savunmaktadır: Uluslararası sistemin diplomatik uygulamaları ve kültürlerini “karşılaştırarak çözümlemeyi öngören, “karşılaştırmalı çözümleme yöntemi,” bunlardan birincisini oluşturmaktadır (Neumann, 1997, s. 39-41). Ancak bu karşılaştırmalara odaklanan çalışmalar; kalkınma, sömürü, eşitsizlik ve ekonomik bağımlılık hususlarını çözümlemelerinin dışında bırakmaktadır. Diğer kuramların ve yöntemlerin göz ardı ettiği ya da görünmez kıldığı hususları tam anlamıyla akademik odağına almamaktadır.

İngiliz Okulu, karşılaştırmalı çözümlemelerle moral standartların varlığını gösterdiğini savunmaktadır (Jackson, 2009, s. 22) Ancak moralin ya da siyasal etiğin ne olduğunu gösteren uzlaşmayı, medeniyet standartları olarak kavramsallaştırarak, moralin ne olduğunun takdirini büyük güçlerin uhdesine bırakmaktadır. Güçlü devletleri ve onların ürettiği bilgiyi sorunsallaştırmamakta, sadece ulus, toplumsal cinsiyet, kültür ve tarihsel bağlam gibi farklı alanların çoklu faktörlerinin sistemdeki her öge üzerindeki etkisinin araştırılmasına imkân tanımaktadır.

İngiliz Okulu, ikinci olarak, “devlet davranışlarını; devletlerin eylemleri ve iradeleri üzerinden çözümleyerek,” diğer kuramlardan farklılaştığını öne sürmektedir (Neumann, 1997, s. 39-41). Devletlerin, sınırsız hareket kapasitelerini kendi istekleriyle sınırlandırarak, uluslararası düzenin sağlanmasına yönelik isteklerini gösterdiğini savunmaktadır. Ancak, Marksist açıdan incelendiğinde, devletin karar vericileri tarafından dönemin şartlarıyla uyumlulaştırıldığı göz ardı ederek, devletin iradesinin başlı başına bir açıklama kategorisi olarak kabul edilmesi, devletin niteliğinin çözümlemelerin dışında kalmasını beraberinde getirmektedir. Okul, tarihsel hareketini açıkladığı yapının, tarihsel bir özneye dönüşümünü de üretici güçlerin; üretim ilişkileri ve üst yapıyla olası çelişkisini de incelemelerine dahil etmemektedir.

Üçüncü olarak, Okul, uluslararası topluma katılmak için uyulması gereken kurallarının meşruluğunu ve kanaat önderlerinin uzlaşısı ya da geniş beşerî odayaşının anılan meşruiyetin koşulları arasındaki yerinin araştırılmasını da içerecek şekilde, değişimin derecesini tartışarak, özgünleştğini

savunmaktadır (Neumann, 1997, s. 39-41). Bu ise oydaşı ve meşruiyet gibi kavramlar vesilesiyle anlamlandırdığı değişimi, farklı düzenlilikleri işaret eden uluslararası toplum kavramıyla birlikte değerlendirdiğini göstermektedir. Uluslararası toplumu analiz düzeyi olarak ele alarak, siyaset ve kültür gibi üst yapı bileşenleri ile iktisadi alt yapı arasındaki ilişkiyi ya da sadece iktisadi bir çözümlenmeye olan ihtiyacı göz ardı etmekte, bilimsel bilgi üretiminin de içinde yer aldığı, üretim süreçleri ve bunların yöntemleri ile araçlarını göz önünde bulundurmamaktadır.

Wight'ın Uluslararası İlişkiler'in, aralarında İngiliz Okulu'nun da yer aldığı ve açıklama güçleri birbiriyle eşit üç gelenek çerçevesinde açıklanması gerektiğine dair iddiası, Okul'un, diğer kuramlarla arasındaki dördüncü farkı oluşturmaktadır (Neumann, 1997, s. 39-41). Anılan gelenekler arasında yer verilen Devrimci Gelenek'in, kendini kurtarmaya (self-help) dayalı sistemin; moral açıdan yüceltilmesi, yeniden anlamlandırılması ya da sisteme karşı durulması değil, sistemin kökten değiştirilmesiyle ilgilendiği savunulmaktadır (Porter ve Wight, 1991, s. 94). Wight (1966), Devrimciliği, Komünistler ve Wilsoncular olarak tanımladığı grupları da klasik öncüsünün Kant olduğunu savunduğu bu gelenek içinde tek bir kategori olarak ele almaktadır. Ancak Wight, (1992), üç geleneği incelediği çalışmasında, Marksizm'e, sadece dört kere değinmektedir. Aynı gelenekte ele aldığı Lenin ve Kant arasında ise birincisinin sert, ikincisini daha ılımlı olması hasebiyle bir ayrıma gitmektedir.

Wight (1966), Marx, Lenin ve Stalin'in Uluslararası İlişkiler'e sistemik katkı sunmadığını savunmaktadır. Marksizm'i "Komünizm" olarak genellediği yaklaşımların içinde ele almakta ve sadece yurt içi toplumu inceleyen bir kuram olarak değerlendirmektedir. Dolayısıyla sınıf analiz düzeyinde, Marksizm'in, yurt içinin ve uluslararası ilişkilerin birlikte incelenmesine tanıdığı olanağı yok saymakta, Lenin'in emperyalizm tanımını, "uluslararası siyaset üzerindeki vurgusunun eksikliği"ne bağlı olarak eleştirmektedir. Bu haliyle, Marksizm ve Uluslararası İlişkiler'i birbirinden ayırarak, Uluslararası İlişkiler'e karşı sessiz kalan Marksizm'le kendisi arasına "bilinçli biçimde mesafe bırakan ana-akım Uluslararası İlişkilerin" çizgisinin dışına taşmamaktadır.

Son olarak Okul, diğer kuramlardan, "düzenin gereklilikleri ve evrensel adalet arasındaki gerilime" yönelik ilgisiyle farklılaştığını savunmaktadır (Neumann, 1997, s. 39-41). Bu sistemin maddi (materyal) ve fikrîsel (ideasyonel) öğelerini beraber incelediğine işaret etmektedir. Ancak, şartların zorladığı acil gereklilikler ve adalet arasındaki gerilimi incelerken, kendi liberal değerlerinin diğer toplumların değerlerinden daha üstün olduğunda birleşen Batılı liberallerin bu bakış açısını sorunsallaştırmamakta, anılan değerleri evrensel olarak kabul etmektedir. Bu haliyle, Bull'un (1992) "kavramların tiranlığı içerisinde sıkışmışlığı" nedeniyle eleştirdiği Uluslararası İlişkiler Tarihi'ni, ana-akımın eleştirdiği bu bakış açısından daha farklı biçimde ele aldığından bahsedilememektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada Marksizm, bir “okuma yöntemi” olarak kıymetlendirilerek, İngiliz Okulu'nun işaret ettiği özgün söylemi ve Uluslararası İlişkiler'deki kuramsal konumu saptanmıştır. Okul'un argümanları ile Uluslararası İlişkiler'deki kuramsal konumu eleştirel biçimde incelenmiş ve son olarak Okul'un özgün söylemi ve kuramsal konumu, bilginin üretim süreçleri, amaçları, kim tarafından ve ne için üretildiği soruları etrafında değerlendirilmiştir.

Temsilcilerinin “uluslararası toplum” yaklaşımı olarak tanımladığı İngiliz Okulu; devlet, düzen, değişim, süreklilik, tarih, anarşi, uluslararası hukuk ve kurumlara atfettiği önem üzerine kendi temel argümanlarını inşa eden bir Uluslararası İlişkiler yaklaşımıdır. En özgün argümanı olarak kabul ettiği uluslararası toplumu aynı zamanda bir analiz düzeyi olarak değerlendirerek özgün bir uluslararası ilişkiler okuması önermekte ve böylece, diğer kuramlardan farklılaşmaktadır. Uluslararası İlişkiler'in diğer iki geleneğinin çelişkilerini ve çözemediği soruları cevaplamayı hedefleyerek, kendisini üçüncü bir gelenek olarak tanımlamakta ve hem orta yol hem de diğer kuramlara bir alternatif olarak konumlandırmaktadır. Çalışmaların, bağlı kaldıkları karşılaştırmalı tarihsel yöntem ile ana-akımdan farklılıkları savunulmaktadır.

Marksist okuma yöntemi ile, söyleminin özgünlüğü sorgulandığında, İngiliz Okulu Çalışmalarının özgün argümanları arasında, Marksist literatürde doğrudan atıfta bulunulmayan; uluslararası toplum, süreklilik, düzen ve anarşi hususlarıyla, Marksist literatürde farklı şekilde anlamlandırılan devlet, değişim, tarih, uluslararası hukuk ile kurumlarının tartışılması olanaklı hale gelmektedir. Okul, devlete önem atfederken, devlet ve üyesi olduğu uluslararası toplum arasında, iktisadi hususlar başta olmak üzere olası karşılıklı bağımlılık ilişkisini değerlendirmelerin dışında bırakmaktadır. Düzenin devamına yönelik ilgisi, düzenin güçlü devletlerin oydaşısıyla sürdürüleceğine yönelik ön kabulü ile eşanlı ilerlediği için eleştiriye yönelik bir eğiliminden söz edilememektedir.

Değişimi göz ardı etmeyen çalışmaların sürekliliği görel olarak kavramsallaştırması kuramın bilgi ile iktidar arasındaki ilişki biçimini sorgulamadan kabul etmesinden ve üretim biçimlerini değerlendirme dışında bırakmasından kaynaklanmaktadır. Tarihsel bakış açısı benimsemesine rağmen, tarihsel çelişkilerin bir bölümünü de medeniyet standartları arasında değerlendirmesi, değişim olasılığını dahi bir düzen içinde kuramsallaştırma eğilimine işaret etmektedir.

İngiliz Okulu, anarşiyi, uluslararası toplumun üyesi olan devletlerin üzerinde bir otoritenin olmaması şeklinde ele alırken, uluslararası anarşiye rağmen uluslararası toplumun, uluslararası hukuk ve kurumların varlığıyla oluşturulmuş bir düzeninin olduğuna işaret etmektedir. Dolayısıyla Okul'un ilgi alanları ve özgün argümanları, ana-akım Uluslararası İlişkiler'inkilerden çok

farklılaşmamaktadır. İngiliz Okulu'nun ana-akıma yönelttiği eleştiriler incelendiğinde ise Okul'un bilgi ve iktidar arasındaki ilişki biçimine değil, kimin iktidarda olduğu hususuna odaklandığı fark edilmektedir. Buna ilaveten, devletlerin arasındaki ilişkileri, iktisadi ve toplumsal dinamiklerle birlikte değerlendirmeme eğilimi, İngiliz Okulu'nun, orta yol söylemi ile içinde yer aldığı ana-akıma, özgün bir alternatif oluşturma olasılığını sınırlamaktadır. Diğer taraftan, Marksist açıdan eleştirildiğinde, kendisini bir bilgi cemaati olarak tanımlayan İngiliz Okulu'nun, devlet egemenliği, güç dengesi, diplomasi ve uluslararası kurum ve kuruluşlar dolayımında önem attığı; düzen, süreklilik ve değişim hususundaki argümanlarında, bilginin kim tarafından ve hangi amaçlar için üretildiğini göz önüne almadığı ortaya çıkmaktadır. Marksist eleştiri ile İngiliz Okulu'nun, var olan uluslararası düzendeki eşitsizlikleri, sorgulamadan kabul ettiği fark edilmektedir. Bu durum uluslararası düzendeki eşitsizliklerin, Okul'un moral ve siyasal etik üzerindeki vurgusunun sınırlarının dışında kaldığına işaret etmektedir.

Temsilcilerin, var olan uluslararası düzenin devamına yönelik ilgileri, buna bağlı olarak Okul'un bir eleştiri biçimi inşası için ek bir akademik ilgi taşımadığını göstermektedir. Bu da İngiliz Okulu'nun düzen, süreklilik ve değişim hususlarında, olası çelişki, eşitsizlik ya da düzensizlikleri, inceleme dışı bırakma ya da "orada var olan gerçeklik" şeklinde, "medeniyet standartları" olarak kavramsallaştırma eğilimine işaret etmektedir. Bu eğilim ise moral ya da siyasal etik açıdan, güçlü devlet odayasına dayalı bir düzenin, meşru ve doğal olarak nitelendirilmesini beraberinde getirmektedir. Son olarak bu durum, İngiliz Okulu'nun diğer hususlarla benzer şekilde, eşitsizliğin sürdürülmesi hususunda da ana-akım Uluslararası İlişkiler ile aynı safta yer almaya devam ettiğine işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

- Althusser, L., Balibar, E. ve Establet, R. (Ed.). (2007). *Kapital'i okumak*. Işık Ergüden (çev.). İstanbul: İthaki.
- Armstrong, D. (1993). *Revolution and World Order: The Revolutionary State in International Society*. Oxford: Clarendon Press.
- Balibar, E. ve Wallerstein, I (2000). *İrk ulus sınıf: belirsiz kimlikler*, Nazlı Ökten (çev.).(3. Baskı). İstanbul: Metis.
- Bensaid, D. (2011). *Marx kullanım kılavuzu*. İstanbul: Habitus Kitap.
- Bottomore, T. (Ed.). (1988). Introduction. *Interpretations of Marx*. içinde (s. 1-19). New York: Basil Blackwell.
- Bottomore, T., Laurence, H., Kieman, V.G. ve Miliband, R. (Eds.). (1983). *A dictionary of Marxist Thought*. Cambridge: Harvard University Press.
- Brenner, E. L. (1988). Marx and Engels on Nationalism and National Identity: A Reappraisal. *Millennium: Journal of International Studies*, 17(1), 1-23.

- Brown, C. (1995). International Theory and International Society: The Viability of the Middle Way. *Review of International Studies*, 21(2), 183-196.
- Brown, C. (2000). The English School: International Theory and International Society. Mathias Albert, Lothar Brock, ve Klaus Dieter Wolf (Eds.). *Civilizing world politics: society and community beyond the state*. içinde (s. 91-102). Lanham, Maryland: Rowman and Littlefield.
- Brown, C. (2001). World Society and the English School: An International Society Perspective on World Society. *European Journal of International Relations*, 7(4), 423-441.
- Bull, H. (1966a). International Theory: The Case for the Classical Approach. *World Politics*, 18(3), 361-377.
- Bull, H. (1966b). The Grotian Conception of International Society”, Martin Wight, Herbert Butterfield (der.), *Diplomatic investigations: Essays in the theory of International Politics*, Londra, Allen and Unwin, 1966b, s. 63-64.
- Bull, H.(1976). Martin Wight and the Theory of International Relations: The Second Martin Wight Memorial Lecture. *British Journal of International Studies*, 2(2), 101-116.
- Bull, H. (1992). *The anarchical society: a study of order in World Politics, 1977*. Londra: Macmillian.
- Bull, H. (2000). International Relations as an Academic Pursuit. Kai Alderson ve Andrew Hurrell, (Eds). *Hedley Bull on international society*. içinde (s. 246-264) Londra: Macmillan.
- Bull, H. ve Watson A. (Eds.). (1984). Conclusion. *The expansion of international society*. içinde (s. 430-435). Oxford: Oxford University Press.
- Buzan, B.(1991). *People, states and fear: An agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. (2. Baskı). Londra: Harvester Wheatsheaf.
- Buzan, B. (2001). The English School: An underexploited resource in IR. *Review of International Studies*, 27(3), 471-488.
- Buzan, B.(2004). *From international to world society: English School Theory and the social structure of globalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Buzan, B. Wæver, ve O. Wilde, J. (Eds.). (1998). *Security a new framework for analysis*: Boulder: Lynne Publisher.
- Buzan, B., ve Little, R. (Eds.). (2000). *International Systems in world history: remaking the study of international relations*. Oxford: Oxford University Press.

- Chomsky, N. (2009). Mülakat: Golden rule: the investment theory of politics. Erişim adresi http://www.filmsforaction.org/watch/golden_rule_the_investment_theory_of_politics_2009/
- Cox, R. (1981). Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory. *Millennium: Journal of International Studies*, 10, 126-155.
- Cox, R. W. ve Sinclair, T. J. (1996). *Approaches to World Order*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
- Crawford, R. (2001). Where Have all the theorist gone-gone to Britain, Every One? A story of two parochialisms in international relations.
- Crawford, R. ve Jarvis, D. (Eds.). (2001). *International Relations- still an American Social Science? Towards diversity in international thought*. içinde (s. 224-226). New York: State University of New York.
- Donnelly, J. (1998). Human Rights: A new standard of civilization?. *International Affairs*, 74(1), 1-23.
- Dunne, T. (1998). *Inventing international society: A history of the English School*. Londra: Macmillan.
- Dunne, T. (2005). System, state and society: How does it all hang together. *Millennium: Journal of International Studies*, 34, 157-170.
- Engels, F. (1988). *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm*, Sol Yayınları Yayın Kurulu (çev.). Ankara: Sol.
- Fromm, E. (1966). *Marx's concept of man*. New York: Frederick Ungar.
- Gallie, B. W. (2000). Marx and Engels on revolution and war. Andrew Linklater (Ed.). *International Relations: Critical concepts in Political Science vol. III*. içinde (s. 1095-1123). New York: Routledge.
- Gill, S. (2003). *Power and resistance in the New World Order*. Londra: Macmillan.
- Gong, G. W. (1984a). *The Standard of Civilization in International Society*. Oxford: Clarendon Press.
- Gong, G. W. (1984b). China's entry into international society, Hedley Bull ve Adam Watson (Eds.). *The expansion of International Society*. içinde (s. 171-183). Oxford: Oxford University Press.
- Griffiths, M., Roach S. C. ve Solomon, M.S. (Eds.). (2011). *Uluslararası İlişkilerde temel düşüncüler ve teoriler*. CESRAN (çev.). Ankara: Nobel.
- Guilhot, N. (2011). Introduction: One discipline, many histories. Nicolas Guilhot (Ed.). *The invention of International Relations Theory: Realism, The Rockefeller Foundation, and the 1954 Conference on Theory*. içinde (s. 1-3). New York: Columbia University Press.

- Güler, B. A. (2005). *Yeni sağ ve devletin değişimine yapısal uyarlama politikaları*. Ankara, İmge.
- Halliday, F. (2000). A necessary encounter: Historical Materialism and International Relations. Andrew Linklater (Ed.). *International Relations: critical concepts in political science vol. III*, içinde (s. 1184-1207). New York: Routledge.
- Jackson, R. H (1982). Why Africa's weak states persist: The empirical and the juridical in statehood. *World Politics*, 35(1), 1-24.
- Jackson, R. (2009). Theorising International Society: English School methods. Cornelia Navari (Ed.). *International Relations as a craft discipline*, içinde (s. 21-38). New York: Palgrave Macmillan.
- Jones, R. E. (1981). The English School of International Relations: A case for closure. *Review of International Studies*, 7(1), 1-13.
- Jordan, R. (2011). A brief case for the English School, *The Monitor-2011 Special Edition* Erişim adresi <http://web.wm.edu/so/monitor/issues/16-SE/3-jordan.pdf>
- Kirby, D. (1986). *War, Peace, and Revolution*. New York: St. Martin's Press.
- Lenin, V. I. (1936). *Soçineniye tom III* (Çözümlemeler Cilt III). Moskova: Eksmo.
- Lenin, V. I. (1993). *Sömürgecilik üzerine: Ulusal Sorun ve Ulusal Kurtuluş Savaşları*. (2. baskı). Yurdakul Fincancı (çev.). Ankara: Sol.
- Lenin, V. I.(1998a). *Emperyalizm, Kapitalizmin en yüksek aşaması: İmperyalizm kak noveşiy etap Kapitalizma 1916*. (10. baskı). Cemal Süreya (çev.). Ankara: Sol.
- Lenin, V. I. (1998b). *Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı*. (9. baskı). Muzaffer Erdost (çev.). Ankara: Sol.
- Lenin, V. I. (2003). *Sosyalizm ve savaş*, (1. baskı). Işıtan Gündüz (çev.). İstanbul: Evrensel.
- Linklater, A. (2010). The English School conception of International Society: reflections on Western and Non-Western perspectives. *Ritsumeikan Annual Review of International Studies*, 9, 1-13.
- Linklater, A. (2012). İngiliz Okulu. Scot Burchill, Andrew Linklater, Richard Devitak, Jack Donnelly, Terry Nardin, Mathew Paterson, Christian Reus-Smit ve Jacque True (Eds.) *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. Ali Aslan, Muhammet Ali Ağcan (çev.). içinde (s. 119-150). İstanbul: Küre.
- Linklater, A. ve Suganami, H. (2006). *The English School of International Relations A contemporary reassessment*. Cambridge: Cambridge Studies.
- Little, R. (2000). The English School's contribution to the study of International Relations. *European Journal of International Relations*, 6(3), 395-422.

- Little, R. (2009). History, theory, and methodological pluralism in the English School. Cornelia Navari (Ed.). *Theorising International Society: English School Methods*. içinde (s. 78-103). Londra: Palgareve Macmillan.
- Manning, C. W. (1975). *The Nature of International Society*. New York: John Wiley and Sons.
- Marx, K. (1966). *Felsefenin sefaleti: M. Proudhon'un sefaletin felsefesine cevap 1847*. Erdoğan Başar (çev.). Ankara: Sol.
- Marx, K. (1978). *Kapital: Kapitalist üretimin eleştirel bir tahlili birinci cilt*. Alaattin Bilgili (çev.). Ankara: Sol.
- Marx, K. (1994). Critique of the Gotha Program 1875. Lawrence H. Simon (der.), *Selected writings: Karl Marx*. içinde (s. 315-332). Hackett Publishing: Indianapolis.
- Marx, K. (1997). *Kapital: Ekonomi Politiğin Eleştirisi üçüncü kitap: Bir bütün olarak Kapitalist Üretim Süreci*. Friedrich Engels (haz.). Alaattin Bilgi (çev.). (3. baskı). Ankara: Sol.
- Marx, K. ve Engels, F. (2009). *Felsefe metinleri*. Kenan Somer, Ahmet Kardam (çev.). Muzaffer Erdost (haz.). (2. baskı). Ankara: Sol.
- Marx, K.ve Engels, F. (2004). Die Heilige Familie: MEGA 1/3, 1845. Mete Tunçay, (çev.).(der.). *Batı'da siyasal düşünceler tarihi: Seçilmiş yazılar: Yeni Çağ*. içinde (s. 113-164). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Marx, K. ve Engels, F. (2003). The Manifesto of the Communist Party 1848. Bob Blaisdell (Ed.). *The Communist Manifesto and Other Revolutionary Writings: Marx, Marat, Paine, Mao, Gandhi and Others*. içinde (s. 123-150). New York: Dovet Publications.
- Mayall, J. (2009). The limits of progress: normative reasoning in the English School. Cornelia Navari (Ed.). *Theorising International Society: English School Methods*. içinde (s. 209-226). Basingstoke: Palgrave MacMillan.
- McLellan, D. (1988). *The thought of Karl Marx*. Londra: Macmillan.
- Mendeloff, D. (2008). Pernicious history as cause of national misperceptions: Russia and the 1999 Kosovo War. *Conflict and Cooperation*, 43(31), 31-43.
- Miéville, C. (2005). *Between equal rights: A Marxist Theory of International Law*. Leiden: Brill Academic Publishers.
- Miliband, R. (1965). Marx on the state. *Socialist Register*: 278-296.
- Navari, C. (2009). Introduction: Methods and methodology in the English School. Cornelia Navari (Ed.). *Theorising International Society: English School Methods*. içinde (s. 1-21). Londra: Palgrave Macmillan.
- Neumann, I. B. (1997). John Vincent and the English School of International Relations. Iver B. Neuman ve Ole Wæver (Eds.). *The Future of*

- International Relations: Masters in making.* içinde (s. 38-65). Londra: Routledge.
- Porter B. ve Wight, G. (Eds.). (1991). *Martin Wight-International Theory: The Three Traditions*, Leicester: Leicester University Press.
- Reus-Smit, C. (2002). Imagining society: Constructivism and the English School. *British Journal of Politics and International Relations.*, 4 (3), 489-490.
- Reus-Smit, C. (2010). International Relations, irrelevant? Don't blame theory, *Millennium: Journal of International Studies*, 40, 525-540.
- Schmind, B. C. (2011). The Rockefeller Foundation Conference and the long road to a theory of International Politics. Nicolas Guilhot (Ed.). *The invention of International Relations Theory: Realism, The Rockefeller Foundation, and the 1954 Conference on Theory.* içinde (s. 79-96). New York: Colombia University Press.
- Suganami, H. (2011). The English School: History and theory. *Ritsumeikan Annual Review of International Studies*, 9, 27-55.
- Uzgel, İ. ve Bedirhanoglu, N.(2015). Eleştirel bir literatür değerlendirmesi: Dışlamadan sınırlı tanımaya: Uluslararası İlişkiler Kuramları ve Marksizm. *Uluslararası İlişkiler*, 12 (46), 105-130.
- Wæver, O. (1996). The rise and the fall of the Inter-pradigm Debate. Steve Smith, Ken Booth ve Marysia Zalewski (Eds.). *International Theory: Positivism and beyond.* içinde (s. 149-185). Cambridge: Cambridge University Press.
- Wæver, O. (1999). Does the English School's via media equal the contemporary Constructivist middle ground?. Paper presented at the Annual Meeting of the British International Studies Association, Manchester. <http://www.ucl.ac.uk/politics/englishscholl/waever99.htm>
- Wallerstein, I. (2006). *Tarihsel Kapitalizm*. Necmiye Alpay (çev.). İstanbul: Metis.
- Wallerstein, I. (2010). *Modern Dünya Sistemi cilt 1- Kapitalist Tarım ve 16. yüzyılda Avrupa Dünya Ekonomisinin Kökenleri*. Latif Boyacı (çev.). İstanbul: Yarın.
- Wallerstein, I. (2011). *Modern Dünya Sistemi cilt 3- Kapitalist Dünya Ekonomisinin Büyük Yayılımının İkinci Evresi: 1730-1840*. Latif Boyacı (çev.). İstanbul: Yarın.
- Wallerstein, I. (2012). *Modern Dünya Sistemi cilt 2- Avrupa Dünya Ekonomisinin Pekiştirilmesi ve Merkantilizm: 1600-1750*. Latif Boyacı (çev.). (2. baskı). İstanbul: Yarın.
- Walt, M. (1998). International Relations: One world, many theories. *Foreign Policy*, Special Edition: Frontiers of Knowledge. 110, 29-32+34-46

- Waltz, K. N. (1986). Reflections on theory of International Politics: A response to my critics. Robert O. Keohane (Ed.). *Neorealism and its critics*. içinde (s. 322-345). New York: Columbia University Press.
- Watson, A. (1982). *Diplomacy: The dialogue between states*. Londra: Methuen.
- Watson, A. (1992). *The evolution of International Society: A comparative historical analysis*. Londra: Routledge.
- Wendt, A. (1992). Anarchy is what states make of it: The social construction of power politics. *International Organization*, 46, 391-425.
- Wheeler, N. J. (1992). Pluralist and solidarist conceptions of International Society: Bull and Vincent on Humanitarian Intervention. *Millennium: Journal of International Studies*, 2, 463-489.
- Wight, M. (1966). Western Values in International Relations. Martin Wight, ve Herbert Butterfield (Eds.). *Diplomatic investigations: Essays in the theory of International Politics*. içinde (s. 89-131). Londra: Allen and Unwin.
- Wight, M. (1977). International Relations by Hedley Bull. Hedley Bull (Ed.). *Systems of states*. içinde (s. 22-45). Leicester: Leicester University Press.
- Wight, M. (1986). *Power politics*. Hedley Bull ve Carsten Holbraad (Eds.). (2. baskı). New York: Penguin Books.
- Wight, M. (1987). An anatomy of International Thought. *Review of International Studies*. 13, 221-227.
- Wight, M (1992). *International Theory: The three traditions*. New York: Holmes & Meier.
- Wight, M. (2000). Why is there no International Theory. Andrew Linklater (Ed.). *International Relations: Critical concepts in Political Science Vol. I*. içinde (s. 35-48). New York: Routledge.
- Wight, M. (2005). *Four seminal thinkers in International Theory: Machiavelli, Grotius, Kant, and Mazzini*. Oxford: Oxford University Press.
- Yalvaç, F. (2011). Uluslararası İlişkiler Kuramında anarşi söylemi. *Uluslararası İlişkiler*, 8 (29), 67-88.
- Yurdusev, N. (2005). Uluslararası İlişkilere teorik bakmak. *Uluslararası İlişkiler*, 2 (6), 157-163.